INSTYTUT NA RZECZ EKOROZWOJU

Młodzież
— a —
Natura 2000

Zeszyt edukacyjny poświęcony wynikom przeprowadzonego w 2011 r.
badania świadomości młodzieży w zakresie tematyki Natury 2000

Koordynacja:
Franciszek Jackl

Współpraca:
Agata Golec

Nadzór merytoryczny:
Krzysztof Kamieniecki

Zeszyt powstał w ramach projektu „Szerokie wody Natury 2000”
realizowanego w latach 2010-2012 przez Instytut na rzecz Ekorozwoju
przy wsparciu finansowym

Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

NFOŚiGW

Warszawa 2011

Spis treści

WPROWADZENIE
– Krzysztof Kamieniecki....3

RAPORT Z BADANIA ŚWIADOMOŚCI MŁODZIEŻY
W ZAKRESIE TEMATYKI NATURY 2000
– Alina Stanaszek, Magdalena Tędziagolska....6

WSTĘP....6
CELE BADANIA....6
METODOLOGIA BADANIA....7
PROFIL BADANYCH GIMNAZJALISTÓW....8
NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADANIA....9
Zainteresowanie kwestiami przyrody/ochrony środowiska....9
Znajomość organizacji ekologicznych....12
Źródła informacji na temat przyrody/ochrony środowiska....14
Działania na rzecz ochrony środowiska – udział w akcjach i konkursach....16
Indywidualne działania na rzecz środowiska....17
Zachowania proekologiczne praktykowane w domach uczniów....19
Stosunek do zachowań/praktyk uznawanych za szkodzące przyrodzie....21
Potrzeba poszerzania wiedzy i zaangażowania w działalność na rzecz przyrody....23
Obszar chroniony w miejscu zamieszkania – rozwój czy ograniczenie?....24
Powody, dla których warto chronić środowisko....25
Ocena działań podejmowanych przez szkołę na rzecz przyrody i ochrony środowiska....26
Ochrona środowiska przyrodniczego w najbliższej okolicy w opinii respondentów....28
Młodzież a Natura 2000....30
Zagrożenia środowiska przyrodniczego na świecie....34
CHARAKTERYSTYKA REGIONÓW....34
GRUPY „PROEKOLOGICZNE" – PROFILE RESPONDENTÓW....36

KOMENTARZE DO WYNIKÓW BADANIA

Uczniowie nie kojarzą, nie wiążą rozwijania swoich zainteresowań problemami przyrody i środowiska z rzeczywistością szkolną
– Urszula Poziomek....38

W małych miastach i wsiach aktywność proekologiczna szkół jest znacznie wyższa niż w dużych ośrodkach miejskich
– Katarzyna Rogala....49

W większości szkół edukacja ekologiczna jest marginalizowana
– Marian Rutkowski....53

Krzysztof Kamieniecki[1]

WPROWADZENIE

Instytut na rzecz Ekorozwoju od kilku lat realizuje cykl projektów, których celem jest promocja Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Intencją Instytutu jest przekazanie wiedzy o sieci i poszczególnych jej elementach oraz przełamanie błędnego poglądu, że obszary Natura 2000 są barierą w rozwoju lokalnej przedsiębiorczości gospodarczej. Ważną częścią projektu realizowanego obecnie pod tytułem „Szerokie wody Natury 2000", podobnie jak projektów poprzednich, stał się konkurs dla młodzieży gimnazjalnej „Obszar Natura 2000 skarbem regionu".

Ogólnopolski konkurs wciąga uczniów i nauczycieli do pozytywnej rywalizacji o najatrakcyjniejszy sposób pokazania walorów obszarów chronionych objętych siecią Natura 2000. Konkurs ma wyrazisty edukacyjny cel i charakter; mobilizuje nie tylko poszczególnych uczniów, ale i nauczycieli, do poszerzenia wiedzy o Naturze 2000.

Ta właśnie część projektu, w której Instytut zbliżył się do młodzieży szkolnej, stała się inspiracją do przeprowadzenia badania świadomości ekologicznej uczniów szkół gimnazjalnych, z naciskiem na ich stosunek do obszarów Natura 2000. Skoro do tych uczniów adresujemy nasze przesłanie, że sieć Natura 2000 jest ważnym przedsięwzięciem o europejskim wymiarze, skoro staramy się ich przekonać, że okoliczny teren objęty ochroną może być pozytywnym wyróżnikiem regionu, to powinniśmy przede wszystkim dowiedzieć się, co sądzą oni o ochronie środowiska i jakie przyjmują postawy wobec poszerzanej gamy działań służących ochronie przyrody.

Dodatkowym impulsem do przeprowadzenia takiego badania była ciekawość, czy świadomość ekologiczna jednej grupy społecznej – młodzieży gimnazjalnej – różni się od świadomości osób dorosłych, którą Instytut bada od prawie 20 lat.

Nie bez wpływu na decyzję podjęcia badania była chęć określenia, czy pokolenie 13-15-latków z obecną wiedzą i świadomością ekologiczną może udzielić społecznego wsparcia politykom ochrony różnorodności biologicznej, ochrony klimatu, niskoemisyjnej gospodarki. Choć w badaniu nie odwoływaliśmy się bezpośrednio do tych polityk, spodziewaliśmy się znaleźć odpowiedź na nurtujące nas pytanie, czy świadomość badanego pokolenia okaże się wystarczająca do wsparcia realizacji tych polityk wówczas, gdy dzisiejsi uczniowie będą dorośli. To ważne, ponieważ tworząc te polityki, argumentujemy ich sens i zakres korzyściami, jakie będą z nich miały przyszłe pokolenia, a zatem i ci 13-15-latkowie, których objęliśmy badaniami.

Poprzez badanie poziomu związanej z tworzeniem sieci obszarów chronionych

[1] Współzałożyciel i wiceprezes Fundacji Instytut na rzecz Ekorozwoju. Członek Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego (ang. EESC).

świadomości ekologicznej młodzieży gimnazjalnej nie uzyskaliśmy odpowiedzi na wszystkie nurtujące nas pytania. Poznaliśmy jednak pewien wycinek tej świadomości, ograniczony do ochrony przyrody poprzez obszary Natura 2000. Badanie potwierdziło jednak istnienie niektórych spodziewanych mechanizmów kształtowania się świadomości ekologicznej młodzieży gimnazjalnej i ujawniło istnienie innych.

Co zrobić z tą wiedzą? Na to powinni odpowiedzieć sobie nauczyciele, kuratoria, politycy, ale i rodzice, a także menedżerowie – przyszli pracodawcy. Jest to też wiedza ważna dla instytucji finansujących działania i projekty edukacyjne z zakresu ochrony przyrody i środowiska skierowane do szkolnej młodzieży. Wyniki badania powinny być postrzegane jako sygnały ostrzegawcze dla organizacji ekologicznych (w tym Instytutu na rzecz Ekorozwoju), których aktywność nie została doceniona przez uczniów w stopniu adekwatnym do wkładu tych organizacji w podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa.

Udana edukacja ekologiczna na rzecz zrównoważonego rozwoju nie jest możliwa bez wytworzenia odpowiedniego poziomu zaangażowania, entuzjazmu i kompetencji nauczycieli i trenerów. Musi ona obejmować szersze wprowadzenie do szkolnych programów nauczania zagadnień ochrony środowiska naturalnego, obywatelstwa i edukacji zdrowotnej, tak aby zwiększyć świadomość i zaangażowanie społeczne w tych dziedzinach[2]. To fragment opinii Komitetu Regionów, jednego przecież z licznych dokumentów europejskich wskazujących na potrzebę nadania edukacji ekologicznej wyższej rangi w procesie edukacji społecznej (istnieją także dokumenty krajowe o podobnej wymowie). Może on posłużyć jako wniosek nasuwający się z przeprowadzonego przez Instytut badania „Młodzież a Natura 2000". To połączenie zagadnień ochrony środowiska z obywatelskością jest uzasadnione i – jak widać – oczekiwane przez polityków. Prawdopodobnie jednak nie przez wszystkich.

Jak już wspomniano, wnioski z badania przeprowadzonego przez Instytut na rzecz Ekorozwoju potwierdziły niektóre wyniki uzyskane w innych badaniach ankietowych. Nie jest ich wiele, ale są, należy więc dostrzeżone procesy pozytywne hołubić, a negatywne – eliminować.

Bez wątpienia zaczyna się kształtować bardzo klarowny trend dotyczący źródeł wiedzy, jakim są media, zwłaszcza telewizja i internet. Jak ma na to reagować szkoła? Z pewnością nie powinna ograniczać swej roli, ale znaleźć sposób na wykorzystanie tych źródeł w procesie edukacyjnym. Ogromną trudnością jest jednak wciąż niedostateczna dostępność internetu, stanowiąca barierę aktywności uczniów i nauczycieli.

Na tym tle ciekawie prezentuje się wykorzystanie sąsiedztwa obszarów chronionych w procesie edukacyjnym. Wydawać by się mogło, że bliskość takiego obszaru jest walorem edukacyjnym. Jak się jednak okazuje, nie jest on wykorzystywany w procesie nauczania, a jeśli już jest, to nie odgrywa decydującej roli[3].

[2] Opinia Komitetu Regionów *Rola edukacji i podnoszenia świadomości w promowaniu rozwoju zrównoważonego*. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 26.02.2008.

[3] A. Górecki, K. Nieszporek i inni. *Świadomość ekologiczna młodzieży zamieszkującej okolice wybranych parków narodowych*. Roczniki Bieszczadzkie 15 (2007), str. 283-302.

Stopień samozadowolenia uczniów uczestniczących w badaniu jest wysoki. Poziom posiadanej wiedzy na temat ochrony przyrody i środowiska oceniają wysoko. Ten bezkrytyczny stosunek stoi w sprzeczności z niektórymi wynikami dotyczącymi choćby wiedzy o sieci Natura 2000. Niepokojący jest spadek zainteresowania uczniów tematyką przyrodniczą i środowiskową w wyższych klasach gimnazjum. Jeżeli spadek ten byłby odnotowywany w klasach kolejnego poziomu nauczania, będzie to wymagać analizy przyczyn i reakcji instytucji odpowiedzialnych za edukację ekologiczną.

Badanie potwierdza wiele znanych kwestii dotyczących procesu edukacji i zachowań. Wyraźnie zarysowują się różnice pomiędzy uczniami szkół zlokalizowanych w miastach i tych na terenach wiejskich. Oprócz szkoły wpływ na poziom wiedzy i świadomości ma dom, zwłaszcza poziom wykształcenia rodziców.

Badanie miało charakter ogólnopolski. Przeprowadzono je metodą ankietową wśród 521 gimnazjalistów.

Trzeba stwierdzić, że merytoryczny zasięg badania był szeroki i znacznie wykraczał poza tytułową tematykę Natury 2000.

Podjęto również próbę scharakteryzowania grup proekologicznych: uczniów zainteresowanych ochroną przyrody oraz uczniów „zaangażowanych", którzy podejmują aktywnie działania na rzecz ochrony środowiska. To ciekawe nawiązanie do dającej się scharakteryzować grupy proekologicznej wydzielanej spośród osób dorosłych badanych przez Instytut od początku lat 90. Wśród dorosłych grupa ta wyraźnie maleje. Jeżeli badania młodzieży będą powtórzone w przyszłości, będzie można dowiedzieć się, czy odsetek zaangażowanych i zainteresowanych ochroną przyrody i środowiska uczniów w gimnazjach się zmienia.

Ciekawych spostrzeżeń dostarczyła próba przedstawienia wyników badań w układzie regionalnym. Również i w tym przypadku trzeba będzie poczekać do następnej edycji badań, by potwierdzić uzyskane wyniki. Niemniej jednak zarysowane tendencje mogą być wskazówką dla instytucji wpływających na programy edukacyjne w gimnazjach w poszczególnych regionach Polski.

Na uwagę zasługują komentarze, o które Instytut zwrócił się do osób związanych bezpośrednio z nauczaniem w gimnazjach. Taka ocena wyników podnosi walory badania, a ponadto wypunktowuje najbardziej charakterystyczne kwestie dotyczące procesu edukacji ekologicznej na poziomie gimnazjum. Wyniki badań i te właśnie komentarze składają się na unikalną na naszym rynku dokumentację postaw młodzieży wobec środowiska przyrodniczego.

Oddając wyniki pracy do użytku publicznego, składam podziękowania wszystkim uczestniczącym w realizacji badania za ich wysiłek. Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej dziękuję za decyzję o dofinansowaniu projektu, w którego ramach badanie wykonano.

Alina Stanaszek[4], Magdalena Tędziagolska[5]

RAPORT Z BADANIA ŚWIADOMOŚCI MŁODZIEŻY W ZAKRESIE TEMATYKI NATURY 2000

WSTĘP

Niniejszy raport przedstawia wyniki i najważniejsze wnioski z badania socjologicznego dotyczącego świadomości ekologicznej młodzieży gimnazjalnej.

Badanie zostało zrealizowane przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) na zlecenie Instytutu na rzecz Ekorozwoju (InE) na ogólnopolskiej próbie **521 gimnazjalistów** w dniach **4–17 stycznia 2011 r.** Jako metodę badawczą zastosowano **wywiad audytoryjny**[6].

Badanie „Młodzież a Natura 2000" przeprowadzono w ramach projektu edukacyjnego **„Szerokie wody Natury 2000"** realizowanego przez Instytut na rzecz Ekorozwoju przy wsparciu finansowym Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

CELE BADANIA

Celem badania było **poznanie stosunku gimnazjalistów do przyrody i ochrony środowiska oraz sprawdzenie ich znajomości Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000**.

---

[4] Badaczka, ewaluatorka i trenerka. Zajmuje się badaniami społecznymi i ewaluacyjnymi. Prowadzi szkolenia z zakresu ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej, których celem jest podnoszenie jakości pracy szkół.

[5] Badaczka, ewaluatorka i trenerka. Kierownik działu badań w firmie Era Ewaluacji. Realizuje projekty związane m.in. z edukacją i problematyką rozwoju lokalnego. Wspiera szkoły w ich rozwoju, szkoląc dyrektorów i nauczycieli w zakresie prowadzenia ewaluacji.

[6] Ankietę rozdano do wypełnienia respondentom zgromadzonym w jednym pomieszczeniu i zebrano po upływie wyznaczonego czasu.

Badanie objęło w szczególności takie zagadnienia jak:

1. zainteresowanie kwestiami przyrody/ochrony środowiska;
2. znajomość organizacji ekologicznych;
3. źródła informacji na temat przyrody;
4. zaangażowanie w działalność na rzecz ochrony środowiska;
5. praktykowanie działań proekologicznych w domach respondentów;
6. stosunek do zachowań/praktyk uznawanych za szkodzące przyrodzie;
7. powody ochrony środowiska;
8. postrzeganie zagrożeń dla środowiska;
9. ocenę działalności szkoły na rzecz przyrody i ochrony środowiska;
10. ocenę ochrony środowiska w najbliższej okolicy;
11. wiedzę/skojarzenia na temat obszarów Natura 2000.

METODOLOGIA BADANIA

Badaniem objęto publiczne i prywatne dzienne gimnazja dla młodzieży z całego kraju. Wylosowano 27 gimnazjów publicznych oraz 3 gimnazja niepubliczne z uprawnieniami szkół publicznych[7]. W wylosowanych do badania oddziałach przeprowadzano badanie audytoryjne uczniów.

Zgodnie z założonymi ustaleniami przyjęto następujący podział kraju na cztery regiony:

- region północny – województwa: podlaskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie;
- region centralny – województwa: kujawsko-pomorskie, łódzkie, mazowieckie, wielkopolskie;
- region południowo-zachodni – województwa: dolnośląskie, lubuskie, opolskie, śląskie;
- region południowo-wschodni – województwa: lubelskie, małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie.

[7] Źródłem danych statystycznych była baza danych o szkołach udostępniona na stronach internetowych Ministerstwa Edukacji Narodowej według stanu na jesieni 2010 r. W bazie zewidencjonowano dane o 7452 gimnazjach, z czego do zbiorowości badania zaliczono 6396 szkół.

PROFIL BADANYCH GIMNAZJALISTÓW

PŁEĆ

Wśród badanych gimnazjalistów 51% stanowili chłopcy, 49% dziewczęta.

KLASA I PROFIL SZKOŁY/KLASY

W wylosowanej próbie uczniowie każdego z poziomów klas stanowili ⅓ respondentów. ¾ respondentów uczęszcza**ło** do klasy nieprofilowanej. W próbie znalazło się 24 gimnazjalistów z klasy o profilu przyrodniczym.

ŚREDNIA OCEN Z OSTATNEGO SEMESTRU

⅓ respondentów to uczniowie „trójkowi" ze średnią ocen z ostatniego semestru między 3,0 a 3,9. Kolejną pod względem liczebności grupę stanowili uczniowie deklarujący uzyskanie średniej mieszczącej się w przedziale 4,0-4,4. Co piąty badany mieścił się w przedziale średniej ocen 4,5-5,0. Mniej niż co dziesiąty uczeń w ostatnim semestrze uzyskał średnią poniżej 3,0; podobnie było w przypadku uczniów z oceną średnią powyżej 5,0.

MIEJSCE ZAMIESZKANIA RESPONDENTÓW

Dominującą grupę respondentów stanowili mieszkańcy terenów wiejskich, natomiast najmniejszy odsetek badanych reprezentowali mieszkańcy dużych miast (powyżej 500 tys. mieszkańców).

OCENA WŁASNEJ SYTUACJI MATERIALNEJ

Najwięcej osób określiło sytuację materialną swojej rodziny jako dobrą – uznali, że członkowie ich rodziny mogą sobie pozwolić na wiele wydatków bez nadmiernego oszczędzania. 28% badanych określiło poziom życia swoich rodzin jako średni, co oznacza konieczność oszczędzania na poważniejsze zakupy. Co dziesiąta osoba uznała natomiast, że sytuacja materialna jej rodziny jest bardzo dobra. Również co dziesiąty respondent zadeklarował, iż **żyje poniżej średniego poziomu.**

SIEDZIBA SZKOŁY, DO KTÓREJ UCZĘSZCZA RESPONDENT

Połowa respondentów uczęszcza do szkół znajdujących się na terenach wiejskich, a prawie co piąty badany do szkół w miastach do 20 tys. mieszkańców. 14% respondentów to uczniowie szkół, które znajdują się w miastach liczących od 100 do 500 tys. mieszkańców. Do szkół w każdej z pozostałych klas miejscowości uczęszcza mniej niż co dziesiąty badany.

NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADANIA

ZAINTERESOWANIE KWESTIAMI PRZYRODY/OCHRONY ŚRODOWISKA

Stosunkowo duży odsetek badanych (63%) zadeklarował **oglądanie filmów przyrodniczych**, z czego blisko ¼ respondentów ogląda je kilka razy w miesiącu. Ponad połowa badanych (54%) przyznała, że **chodzi na spacery/wycieczki**, aby oglądać przyrodę, z czego prawie ¼ wybiera się na takie spacery kilka razy w tygodniu. Nieco mniej osób przyznało się do **poszukiwania w internecie informacji na temat przyrody/ochrony środowiska** – 28% robi to często, z czego 8% kilka razy w tygodniu, ale jednocześnie co piąty ankietowany nie robi tego nigdy. Co czwarty ankietowany stosunkowo często (kilka razy w tygodniu/miesiącu) **czyta artykuły lub książki** na ten temat, a co piąta osoba zadeklarowała, że **rozmawia na ten temat ze znajomymi**.

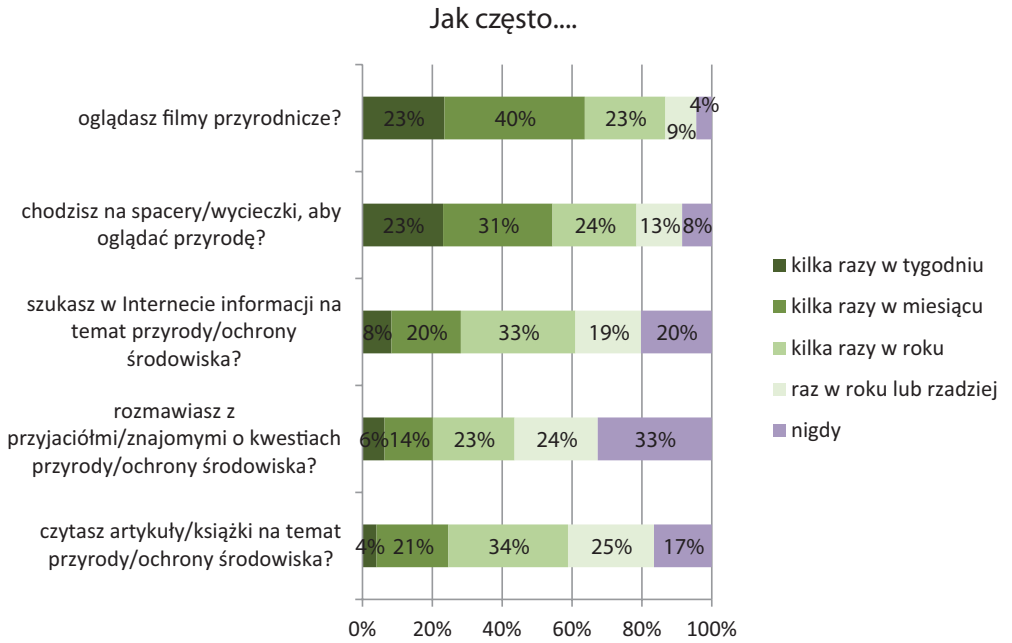

Wykres 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Jak często zdarzają ci się następujące sytuacje: . . . ?***

Po zestawieniu danych o oglądaniu filmów przyrodniczych z poziomem klasy respondenta okazuje się, że **im respondenci starsi, tym rzadziej oglądają takie filmy**.

Podobnie rzecz ma się z czytaniem książek i artykułów o tematyce przyrodniczej. **Im młodszy uczeń, tym częściej sięga po takie publikacje – w II i III klasie uczniowie czytają mniej niż w klasie I, a prawie co czwarty uczeń klasy III przyznał, że nie czyta niczego na temat przyrody i ochrony środowiska.**

Młodsi gimnazjaliści są również bardziej aktywni w poszukiwaniu informacji na temat przyrody w internecie. **Co czwarty uczeń klas II i III wcale nie szuka takich informacji, podczas gdy wśród uczniów I klasy odsetek ten wyniósł 13%.**

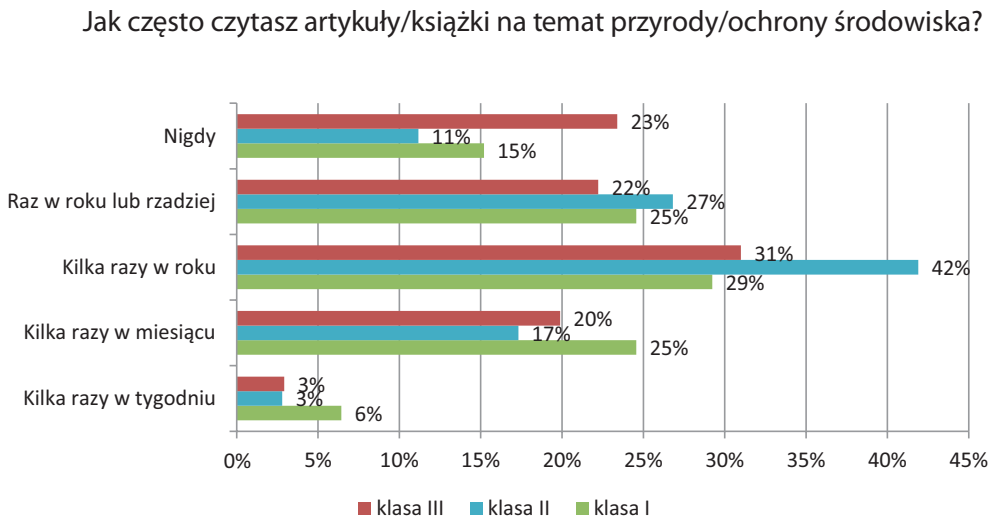

Wykres 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Jak często czytasz artykuły/książki na temat przyrody/ochrony* środowiska?

Zainteresowanie przyrodą może przejawiać się również w takich aktywnościach, jak udział w konkursach o tematyce przyrodniczej czy uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych. Należy jednak pamiętać, że za podejmowaniem takich działań mogą kryć się inne motywacje, np. chęć uzyskania dobrej oceny z przedmiotu.

Blisko ⅓ badanych uczestniczyła w konkursach o tematyce przyrodniczej. Najaktywniejsi są pod tym względem **uczniowie klasy I (37%), najrzadziej natomiast aktywizują się w tym zakresie uczniowie II klasy** – swój udział potwierdził co piąty badany z tej grupy. Widać też pewną zbieżność między udziałem w konkursach i średnią oceną respondentów. **Uczniowie z wyższą średnią częściej biorą udział w konkursach niż uczniowie z niską średnią** – udział w konkursie zadeklarował co drugi uczeń ze średnią powyżej 5,0 i 15% uczniów, których średnia mieściła się w przedziale 3,0-3,9 oraz 22% uczniów ze średnią poniżej 3,0.

Z badania wynika również, że **w konkursach częściej biorą udział uczniowie mieszkający w największych miastach**. Na wsi i w małych miastach udział zadeklarowało 29% respondentów, w dużych miastach 30% badanych, a w największych miastach 42% ankietowanych. Widać również zróżnicowanie regionalne – **zdecydowanie**

najczęściej udział w konkursach deklarują uczniowie mieszkający w regionach[8] północnym i centralnym, najrzadziej – mieszkańcy regionów południowo-zachodniego oraz południowo-wschodniego.

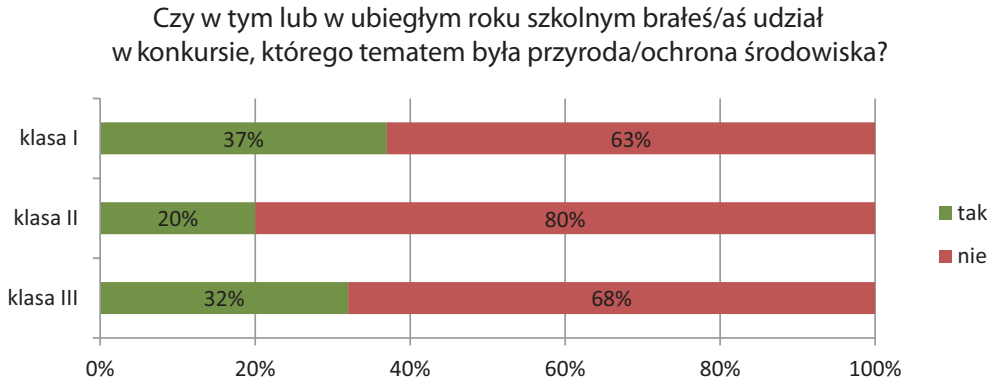

Wykres 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy w tym lub ubiegłym roku brałeś/aś udział w konkursie, którego tematem była przyroda/ochrona środowiska?*

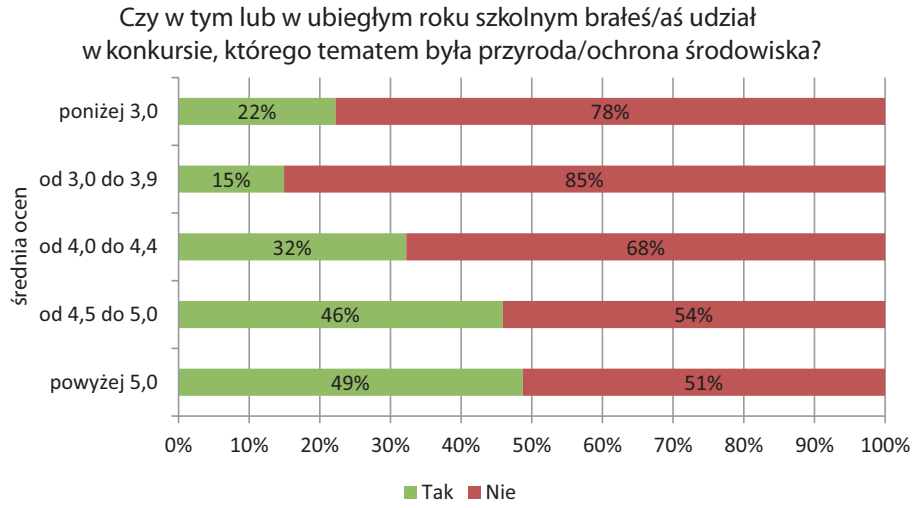

Wykres 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy w tym lub ubiegłym roku brałeś/aś udział w konkursie, którego tematem była przyroda/ochrona środowiska?*

[8] Podział na cztery regiony, według których oceniany był rozkład przestrzenny wyników badania, przedstawiono w rozdziale „Metodologia badania".

Udział w zajęciach pozalekcyjnych dotyczących przyrody/ochrony środowiska zadeklarowało 27% ankietowanych, przy czym **na zajęcia te najczęściej chodzą uczniowie klas I** (ponad ⅓), natomiast w starszych klasach odsetek ten jest niższy – w II klasie na zajęcia chodzi co piąty gimnazjalista, a w III co czwarty.

Udział w tego typu zajęciach deklarują najczęściej uczniowie mieszkający w regionach północnym (36%) i południowo-zachodnim (31%).

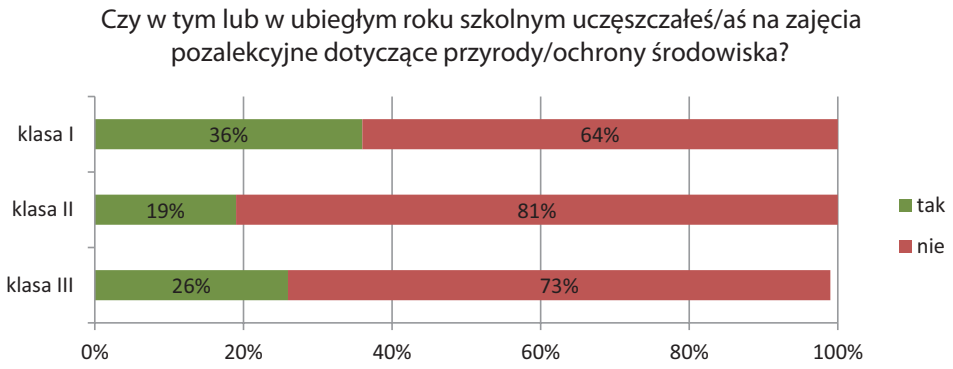

Wykres 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy w tym lub ubiegłym roku uczęszczałeś/aś na zajęcia pozalekcyjne dotyczące przyrody/ochrony środowiska?*

ZNAJOMOŚĆ ORGANIZACJI EKOLOGICZNYCH

80% badanych gimnazjalistów nie potrafiło podać żadnej nazwy organizacji ekologicznej. W tej grupie znalazły się osoby, które:

- zadeklarowały brak wiedzy na ten temat (61% wszystkich respondentów);
- podały nazwy kojarzące się z działalnością organizacji ekologicznych (12%);
- podały błędne nazwy organizacji (6%).

Co piąty respondent wymienił natomiast konkretne nazwy organizacji tego typu.

Porównując te dane z wynikami ogólnopolskiego badania świadomości ekologicznej Polaków z 2008 r. można stwierdzić, że wiedza gimnazjalistów na ten temat jest nieco mniejsza niż dorosłych mieszkańców Polski: nazwy organizacji ekologicznych potrafiło wymienić 30% dorosłych[9].

Znajomość organizacji w większości ogranicza się do kilku podmiotów działających w dziedzinie ekologii/ochrony środowiska. Uczniowie najczęściej wymieniali Greenpeace, a na drugim miejscu znalazły się niemal *ex aequo* Liga Ochrony Przy-

[9] Por.: Bołtromiuk A., Burger T., *Polacy w zwierciadle ekologicznym*, InE, Warszawa 2008, s. 19. Raport dostępny na stronie: http://www.ine-isd.org.pl/lang/pl/page/raporty/id/40/

rody oraz WWF. Wynik ten jest bardzo podobny do badania dorosłych Polaków z 2008 r. Pytani wymieniali wówczas Greenpeace (13%) oraz Ligę Ochrony Przyrody (6%). Spora część ankietowanych (12%) wskazała również „Zielonych", kojarząc ich i utożsamiając nie tyle z partią polityczną, ile z organizacją ekologiczną[10].

Najlepszą znajomością organizacji ekologicznych wykazali się uczniowie klas III – blisko ⅓ z nich potrafiła prawidłowo podać nazwę. W przypadku uczniów klas I – prawidłowe nazwy wymienił co piąty badany, natomiast najmniejszą znajomością organizacji wykazali się uczniowie klas II – 12% badanych potrafiło wskazać takie nazwy.

Można również zauważyć, że **im wyższa średnia ocen respondenta, tym lepsza jest jego znajomość organizacji ekologicznych.** Zestawienie znajomości organizacji ekologicznych z miejscem zamieszkania respondenta pokazuje, że zdecydowanie najlepiej organizacje ekologiczne znają osoby z największych miast, gdzie 44% ankietowanych wskazało prawidłową nazwę. Nieco gorzej wypadli respondenci z dużych miast – blisko ⅓ wymieniła nazwę organizacji. Najsłabszą wiedzę na ten temat mają mieszkańcy małych (9%) i średnich miast (13%).

Jeśli w pytaniu o organizacje ekologiczne uwzględnimy region zamieszkania respondentów, zobaczymy, że **największą wiedzą na temat organizacji ekologicznych dysponują uczniowie mieszkający w regionie centralnym** – 28% z nich potrafiło wymienić organizację ekologiczną. **Najmniejszą wiedzę mają uczniowie z regionu południowo-zachodniego** – co dziesiąty ankietowany podał prawidłową nazwę.

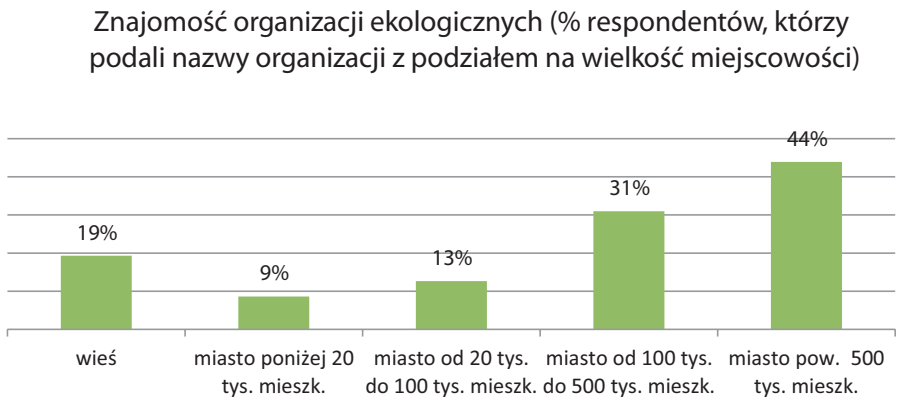

Wykres 6. Znajomość organizacji ekologicznych wśród respondentów z uwzględnieniem miejsca zamieszkania.

[10] Tamże, s. 19.

ŹRÓDŁA INFROMACJI NA TEMAT PRZYRODY/OCHRONY ŚRODOWISKA

Dla zdecydowanej większości badanych **najważniejszym źródłem informacji jest telewizja**, w tym pokazywane tam filmy. **Na drugim miejscu znalazł się internet**, skąd wiedzę na temat przyrody/ochrony środowiska pozyskuje ponad połowa badanych (55%). Spory odsetek respondentów (44%) **swoją wiedzę czerpie od nauczycieli**, a 29% respondentów przyznało, że **wiedzy na ten temat poszukuje w podręcznikach szkolnych**. Stosunkowo mało osób odpowiedziało, że informacje na temat przyrody czerpie z książek, gazet lub czasopism (18%) oraz z wycieczek edukacyjnych (16%). Co dziesiąta osoba potwierdziła, że informacje takie uzyskuje od rodziny. Nieliczne osoby (4%) wskazały zajęcia pozalekcyjne jako ważne źródło informacji na temat przyrody i ochrony środowiska.

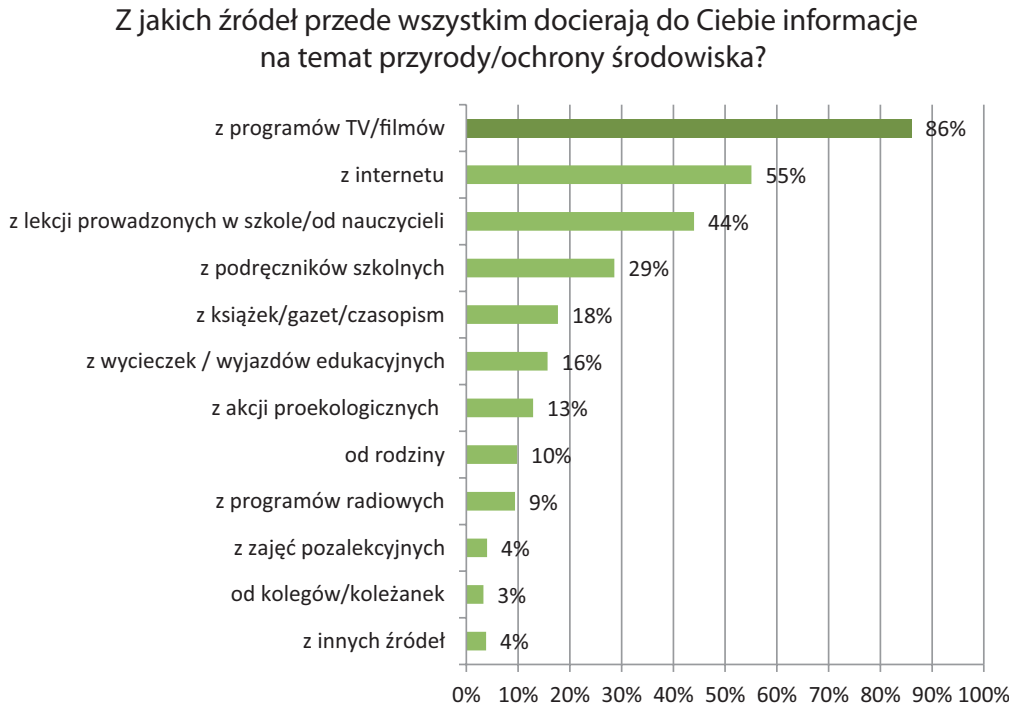

Wykres 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Z jakich źródeł przede wszystkim docierają do Ciebie informacje na temat przyrody/ochrony środowiska? Z poniższej listy wybierz nie więcej niż 3 najważniejsze dla ciebie źródła informacji, zakreślając numery wybranych odpowiedzi.***

Jeśli w analizach źródeł informacji na temat przyrody uwzględnimy płeć respondentów, ujawnią się pewne różnice między chłopcami a dziewczętami. **Dziewczęta dwa razy częściej niż chłopcy czerpią tę wiedzę z książek/artykułów** (23% dziewcząt, tylko 13% chłopców), co może wiązać się z faktem, że ogólnie dziewczęta czytają więcej

niż chłopcy. Z kolei **internet jest bardziej popularny wśród chłopców, także jako źródło wiedzy o przyrodzie/ochronie środowiska** – jako źródło informacji wskazało go 62% chłopców i 48% dziewcząt. Połowa gimnazjalistek za źródło informacji uznała **lekcje prowadzone w szkole**, podczas gdy wśród chłopców odsetek ten wyniósł 38%. Wśród pozostałych źródeł wiedzy na temat przyrody nie było większych różnic w odpowiedziach respondentów różnej płci. Nie odnotowano też znaczących różnic co do związku między wskazywanymi źródłami informacji na temat przyrody a klasą respondentów, poza trzema źródłami: **informacjami uzyskiwanymi od rodziny** oraz **z zajęć pozalekcyjnych** i **z podręczników szkolnych**. Rodzina jest częściej źródłem informacji dla uczniów klas I niż pozostałych klas (klasa I – 15%, klasa II – 6%, klasa III–8%). Z podręczników szkolnych nieco częściej o przyrodzie dowiadują się natomiast uczniowie klas II (klasa I – 22%, klasa II – 38%, klasa III – 25%). **Zajęcia pozalekcyjne jako źródło informacji na temat przyrody nieco częściej wskazywali uczniowie klas I (7%), najrzadziej zaś uczniowie klas II (2%),** co potwierdza informacje uzyskane we wcześniejszym pytaniu dotyczącym uczęszczania na zajęcia pozalekcyjne o tematyce przyrodniczej – udział w nich zadeklarowała ponad ⅓ uczniów klas I (36%), 26% uczniów klas III i 19% uczniów klas II.

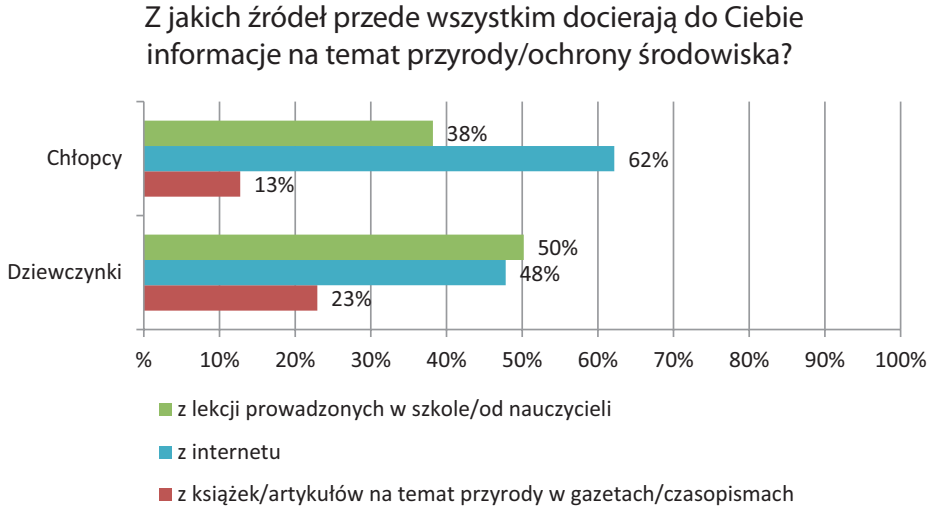

Wykres 8. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Z jakich źródeł przede wszystkim docierają do Ciebie informacje na temat przyrody/ochrony środowiska? Z poniższej listy wybierz nie więcej niż 3 najważniejsze dla ciebie źródła informacji, zakreślając numery wybranych odpowiedzi.***

DZIAŁANIA NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA – UDZIAŁ W AKCJACH I KONKURSACH

Ponad ¾ **badanych** (77%) zadeklarowało **udział w akcjach na rzecz ochrony środowiska** w tym lub ubiegłym roku szkolnym, choć nie oznacza to, że wszyscy podejmowali te działania z własnej inicjatywy (niektórzy mogli brać udział w akcjach zainicjowanych np. przez nauczycieli w ramach sprzątania terenu wokół szkoły). Znacznie mniej, bo **co dziesiąty badany** gimnazjalista, angażuje się w działania organizacji ekologicznych jako **wolontariusz**.

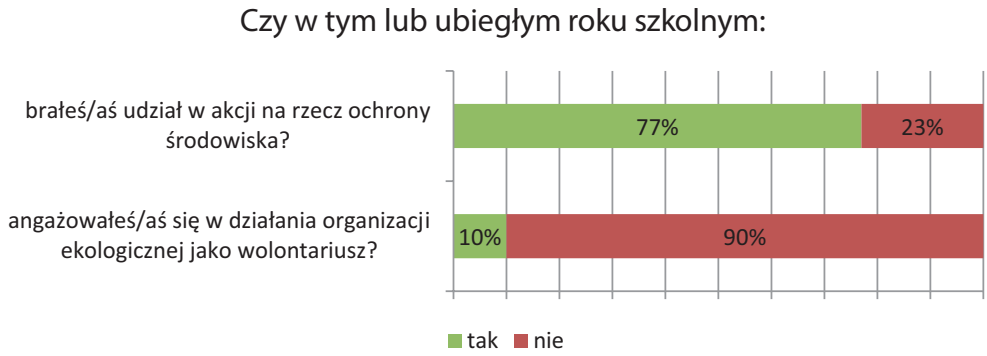

Wykres 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy w tym lub w ubiegłym roku szkolnym…? Odpowiedz kolejno na pytania od A do D wstawiając przy każdym podpunkcie znak X.***

Udział w akcjach na rzecz ochrony środowiska częściej deklarują uczniowie klasy I, a w klasie II i III zaangażowanie to jest mniejsze. W akcjach częściej biorą udział respondenci mieszkający na wsi (76%) oraz w małych i średnich miastach (81-85%), najrzadziej natomiast – gimnazjaliści z największych miast (61%), co może wynikać z tego, że akcje prośrodowiskowe mogą stanowić większą atrakcję dla mieszkańców mniejszych miejscowości, w dużych miastach mogą być one traktowane jako jedna z wielu możliwości spędzenia czasu i z tego powodu nie są postrzegane jako tak bardzo atrakcyjne. Widać też pewne zróżnicowanie regionalne. Udział w imprezach takich jak Dzień Ziemi i Sprzątanie Świata częściej potwierdzali respondenci mieszkający w regionach północnym i południowo-wschodnim, rzadziej zaś respondenci z dwóch pozostałych regionów. Dziewczęta, nieco częściej niż chłopcy deklarują udział w różnego rodzaju akcjach na rzecz ochrony środowiska (odpowiednio 80% i 74%).

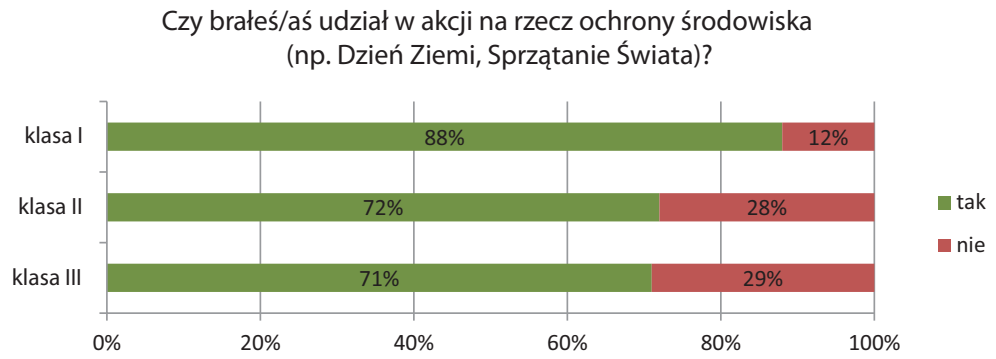

Wykres 10. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy w tym lub ubiegłym roku brała/eś udział w akcji na rzecz ochrony środowiska?***

INDYWIDUALNE DZIAŁANIA NA RZECZ ŚRODOWISKA

Podejmowanie indywidualnych działań na rzecz ochrony środowiska zadeklarowała nieco ponad połowa ankietowanych uczniów (55%), pozostali zaś przyznali, że nie angażowali się w to w żaden sposób. **Najczęściej wymieniane działania dotyczyły segregacji odpadów oraz sprzątania śmieci w najbliższej okolicy, gdyż jest to najbardziej dostępna i najprostsza forma „angażowania się" na rzecz przyrody.** Co czwarta pytana osoba przyznała, że segreguje śmieci, a więc w sposób bardziej świadomy działa na rzecz przyrody. Ponad ¼ respondentów (26%) zadeklarowała sprzątanie śmieci w ramach akcji typu Sprzątanie Świata i Dzień Ziemi, co może świadczyć o tym, iż dla sporej części badanych nie są to działania regularne, wynikające z zakorzenionych nawyków, lecz raczej „akcyjne" przyłączanie się do działań zainicjowanych w dużej mierze przez szkoły. Inne działania np. oszczędzanie energii lub dokarmianie zwierząt, wymieniały pojedyncze osoby, co może wskazywać na to, że respondenci niekoniecznie wiążą te działania z ochroną środowiska.

Jak ujawniło badanie, **dziewczęta są bardziej aktywne w podejmowaniu działań na rzecz ochrony środowiska** – zadeklarowało je blisko ⅔ badanych gimnazjalistek (63%) i niecała połowa gimnazjalistów (48%), co wynika z ich większego zainteresowania kwestiami przyrody i ochrony środowiska. **Bardziej aktywni w tym zakresie okazują się też uczniowie najmłodszych klas gimnazjum**. Osobiste działania na rzecz ochrony środowiska zadeklarowało blisko ⅔ uczniów klas I oraz nieco ponad połowa gimnazjalistów z klas II i III.

Największą aktywnością wykazują się uczniowie z regionu północnego, gdzie ponad ¾ respondentów zadeklarowało podejmowanie osobistych działań na rzecz ochrony przyrody. Na drugim miejscu znaleźli się uczniowie z regionu południowo-wschodniego, natomiast wśród uczniów z regionów południowo-zachodniego i centralnego odsetek ten jest niższy.

Wykres 11. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatniego roku podjąłeś/podjęłaś osobiście jakieś działania na rzecz ochrony środowiska? Jeśli tak – wymień te spośród nich, które uważasz za najważniejsze (nie więcej niż 3)*. Na wykresie pokazano odpowiedzi wskazane przez co najmniej 2% badanych.

Okazuje się również, że **respondenci z wyższą średnią ocen częściej deklarują podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska** – wśród uczniów z najwyższą średnią podejmowanie tych działań zadeklarowało ⅔ badanych, podczas gdy wśród uczniów z najniższą średnią potwierdził to co czwarty ankietowany.

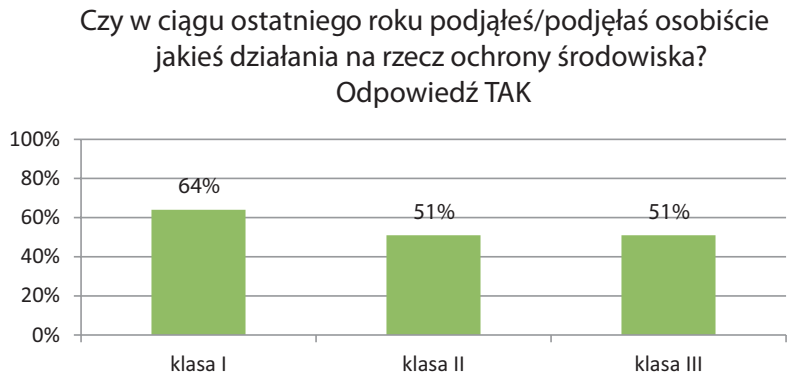

Wykres 12. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatniego roku podjąłeś/podjęłaś osobiście jakieś działania na rzecz ochrony środowiska?*

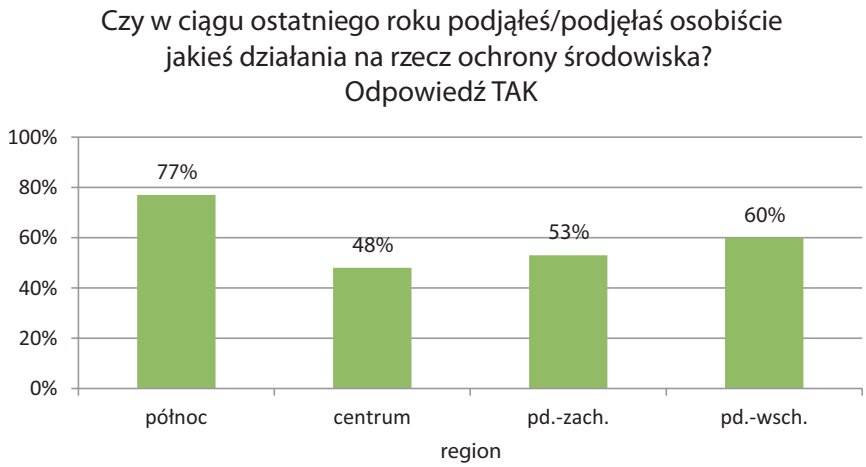

Wykres 13. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatniego roku podjąłeś/podjęłaś osobiście jakieś działania na rzecz ochrony środowiska?*

ZACHOWANIA PROEKOLOGICZNE PRAKTYKOWANE W DOMACH UCZNIÓW

Badanie ujawniło, że **regularnie:**

- w ponad połowie domów bierze się na zakupy torby wielokrotnego użytku;
- w co drugim domu używane są żarówki energooszczędne;
- prawie połowa respondentów segreguje w swoich domach odpady;
- prawie połowa badanych wyłącza nieużywany sprzęt elektroniczny;

- ponad ⅓ badanych gimnazjalistów dba o wyrzucanie baterii do specjalnych pojemników;
- ponad ⅓ ankietowanych deklaruje oszczędzanie wody.

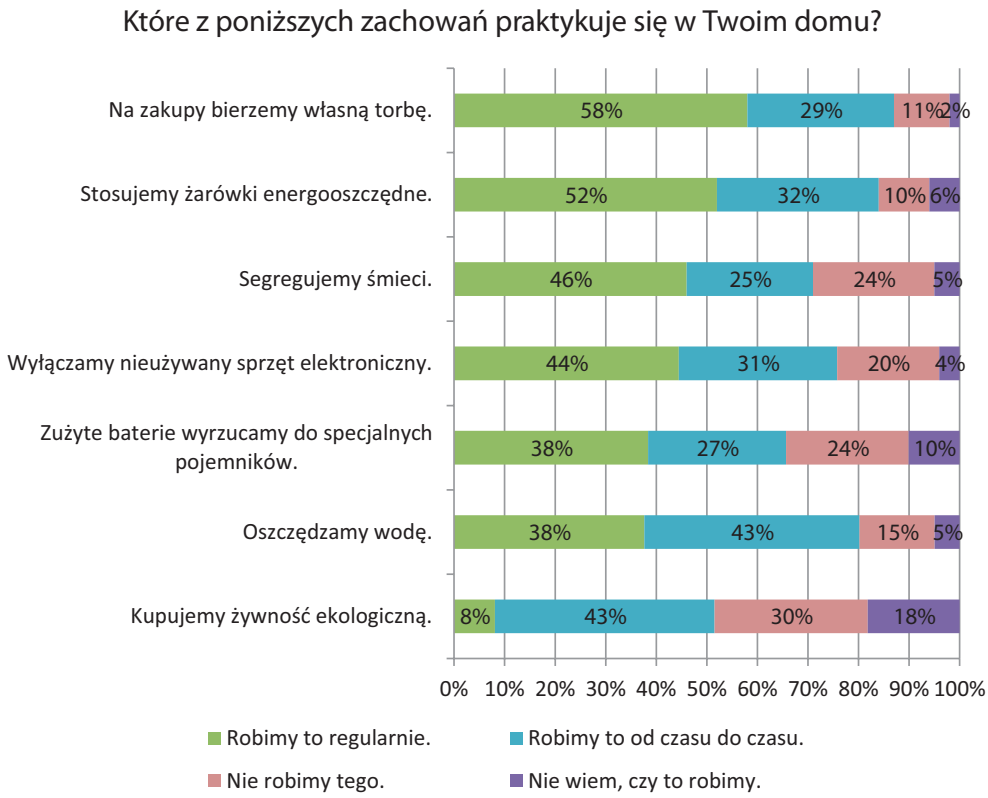

Wykres 14. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Które z poniższych zachowań praktykuje się w Twoim domu? Odpowiedz kolejno na pytania od A do H, wstawiając przy każdym punkcie znak X w odpowiedniej kratce.*

Najmniej osób (8%) deklaruje regularne zakupy żywności ekologicznej, przy czym w domach sporego odsetka badanych taką żywność kupuje się od czasu do czasu. Blisko 20% respondentów nie wiedziało, czy takie zachowania są podejmowane w ich domach, co może wskazywać, że nie przywiązują do tej kwestii dużej wagi. W dziedzinie segregowania odpadów widać wyraźnie, że uczniowie z regionu północnego zdecydowanie rzadziej deklarują tego typu praktyki w ich gospodarstwach domowych. To wyróżnia ich *in minus* spośród pozostałych regionów. Na zakupy z własną torbą częściej (regularnie) wybierają się uczniowie i ich rodzice z regionu centralnego, co z kolei wyróżnia ich *in plus* spośród uczniów z innych regionów, którzy robią to mniej regularnie.

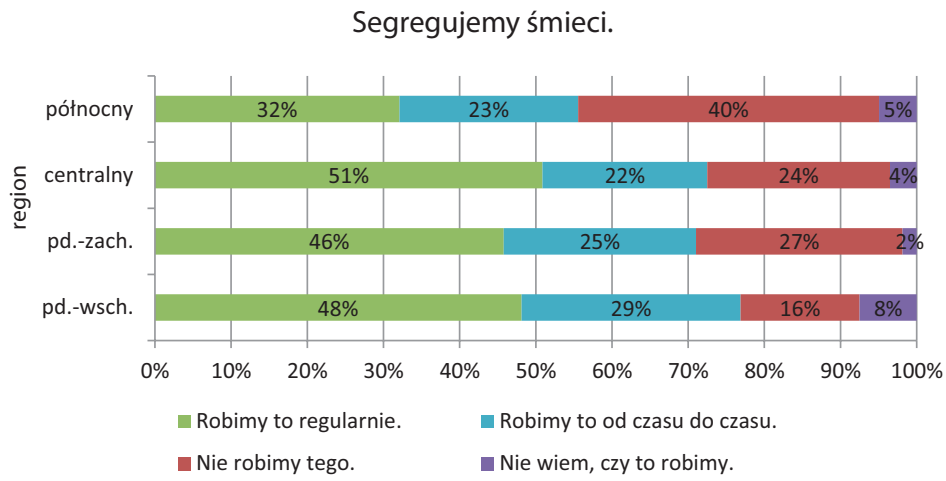

Wykres 15. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Które z poniższych zachowań praktykuje się w Twoim domu: Segregujemy* śmieci?

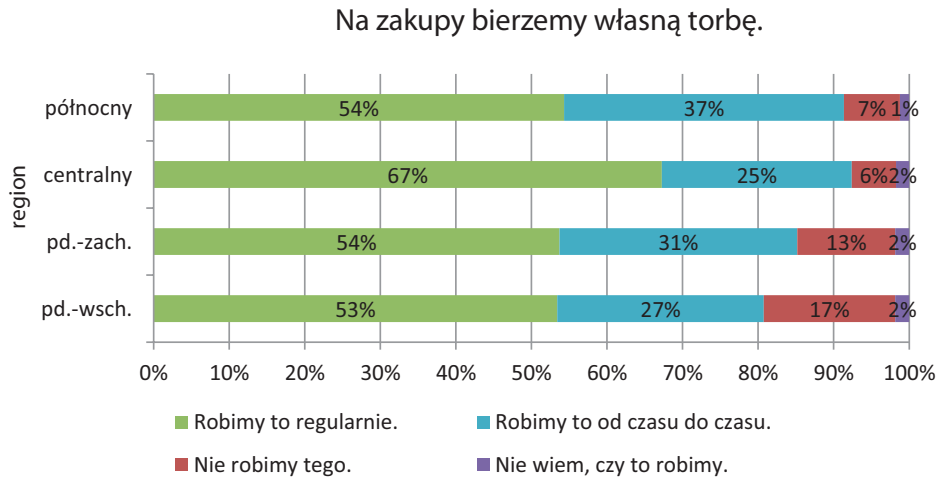

Wykres 16. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Które z poniższych zachowań praktykuje się w Twoim domu: Na zakupy bierzemy własną torbę?*

STOSUNEK DO ZACHOWAŃ/PRAKTYK UZNAWANYCH ZA SZKODZĄCE PRZYRODZIE

Niemal wszyscy respondenci (95%) zgodnie zadeklarowali swój sprzeciw wobec wyrzucania śmieci/odpadów do lasu. Stosunek do innych kwestii jest nieco bardziej zróżnicowany. **Ponad połowa badanych sprzeciwia się noszeniu naturalnych futer, przy czym dziewczęta są większymi przeciwniczkami futer naturalnych niż chłopcy** – sprzeciwia się temu ⅔ gimnazjalistek i 43% gimnazjalistów, którzy w tej kwestii częściej są obojętni (49% chłopców, 28% dziewcząt).

Ponad połowa badanych (54%) jest przeciwna wypalaniu traw jako metodzie walki z chwastami. Takie postępowanie częściej popierają chłopcy (14%, a tylko 4% dziewcząt). Więcej zwolenników wypalania traw jest wśród gimnazjalistów mieszkających w największych miastach (15%), na wsi takie działania popiera co dziesiąty badany. Najwięksi przeciwnicy wypalania traw mieszkają w małych (52%) i średnich miastach (62%) oraz na wsi (57%), natomiast w największych miastach sprzeciwia się temu ⅓ ankietowanych (32%). Warto podkreślić, że **w największych miastach co druga osoba obojętnie traktuje tę kwestię** (wśród badanych mieszkających na terenach wiejskich obojętny jest co trzeci gimnazjalista), co wynika z faktu, że problem ten nie dotyczy bezpośrednio mieszkańców dużych miast.

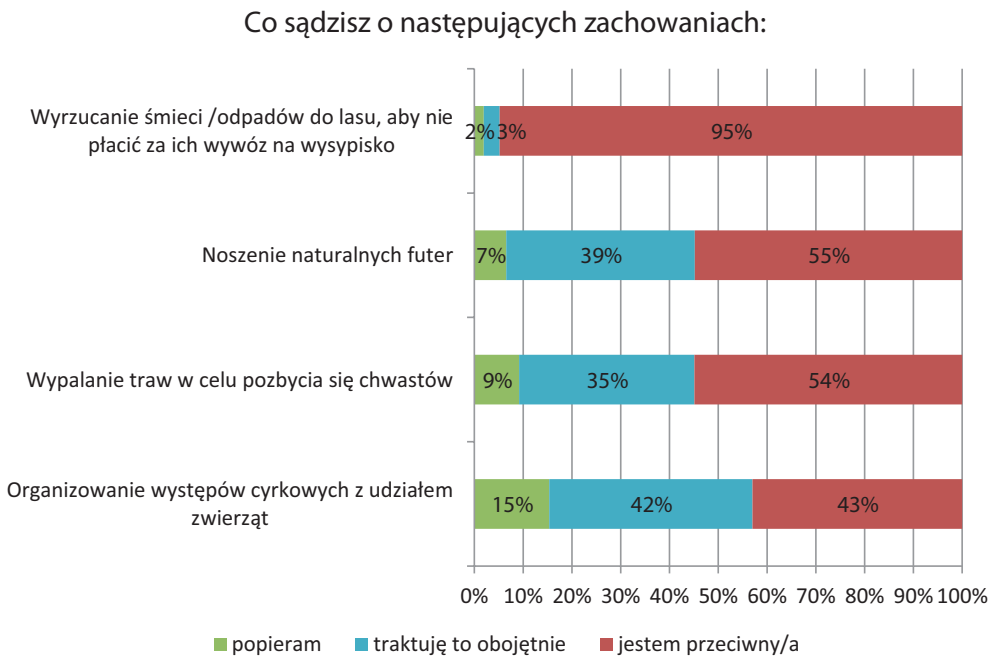

Wykres 17. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Co sądzisz o następujących zachowaniach? Odpowiedz kolejno na pytania od A do D, wstawiając przy każdym punkcie znak X w odpowiedniej kratce.

43% badanych gimnazjalistów nie popiera organizowania występów cyrkowych z udziałem zwierząt, podobny odsetek odnosi się do tej kwestii obojętnie, a 15% popiera takie działania. Zwolennikami takiej formy rozrywki są przede wszystkim mieszkańcy wsi (20%, tylko 7% uczniów mieszkających miastach). Najmniejszy odsetek zwolenników tego typu rozrywek odnotowano w regionie centralnym (popiera je co dziesiąty ankietowany, podczas gdy w regionach południowo-wschodnim i południowo-zachodnim co piąty). Prawie co drugi gimnazjalista z regionu centralnego obojętnie podchodzi do tej kwestii.

Warto ponadto podkreślić, że w odpowiedziach na to pytanie (z wyjątkiem wyrzucania śmieci/odpadów do lasu) spory odsetek respondentów zadeklarował obojętny stosunek do badanych kwestii.

POTRZEBA POSZERZANIA WIEDZY I ZAANGAŻOWANIA W DZIAŁALNOŚĆ NA RZECZ PRZYRODY

Blisko ⅔ badanych uważa, że ich wiedza na temat przyrody/ochrony środowiska jest wystarczająca. Swoją wiedzę na temat przyrody najwyżej oceniają uczniowie klas I i II, najbardziej krytyczni pod tym względem są uczniowie III klas – nieco ponad połowa z nich (56%) uznała, że wie wystarczająco dużo na ten temat.

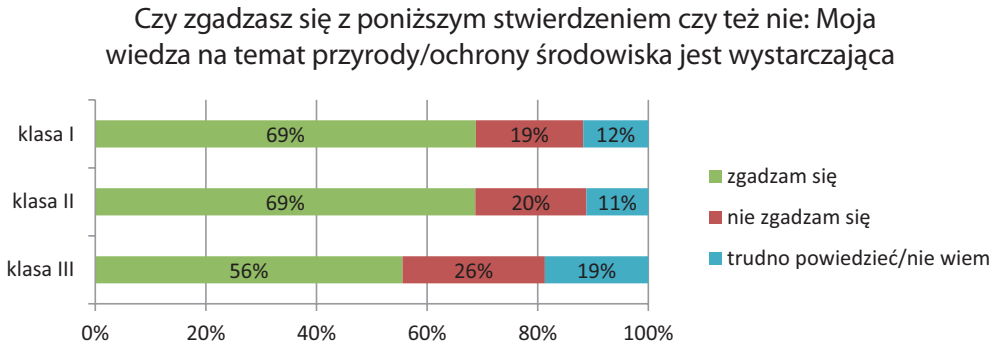

Wykres 18. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem: Moja wiedza na temat przyrody/ochrony środowiska jest wystarczająca?***

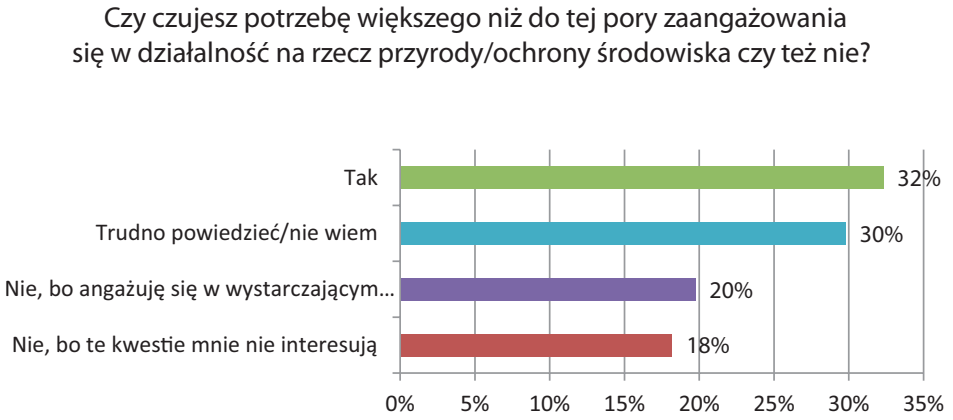

Wykres 19. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy czujesz potrzebę większego niż do tej pory zaangażowania się w działalność na rzecz przyrody/ochrony środowiska?*** Zaznacz jedną odpowiedź.

W badaniu zapytano gimnazjalistów o to, czy mają potrzebę większego niż do tej pory zaangażowania się w działalność na rzecz przyrody/ochrony środowiska. **Prawie ⅓ respondentów uznała, że chciałaby zaangażować się bardziej w te działania, co piąty** badany uznał, **że angażuje się obecnie w wystarczającym stopniu.** Prawie tyle samo badanych (18%) stwierdziło, że nie interesują ich sprawy związane z przyrodą/ochroną środowiska. Uwagę zwraca bardzo duży odsetek osób (30%), które nie miały zdania na ten temat. Częściej potrzebę większego zaangażowania w działalność na rzecz przyrody/ochrony środowiska deklarują badani mieszkający w regionie północnym (41%), najrzadziej zaś – w regionie południowo-zachodnim (25%).

OBSZAR CHRONIONY W MIEJSCU ZAMIESZKANIA – ROZWÓJ CZY OGRANICZENIE?

Ankietowani zostali zapytani również o to, w jaki sposób, ich zdaniem, powstanie obszaru chronionego na terenie gminy, w której mieszkają może wpłynąć na jej rozwój. **Najwięcej osób (60%) jest zdania, że taka sytuacja będzie przede wszystkim służyła rozwojowi gminy.** Pojedyncze osoby mają zdanie przeciwne – uważają, że powstanie obszaru chronionego będzie ograniczeniem rozwoju gminy (5%), a co dziesiąty respondent uznał, że taka sytuacja jest obojętna dla gminy i w żaden sposób nie wpłynie na jej rozwój. Wart podkreślenia jest odsetek osób, które nie mają zdania na ten temat – **niemal ¼ ankietowanych nie była w stanie odpowiedzieć na tak zadane pytanie**.

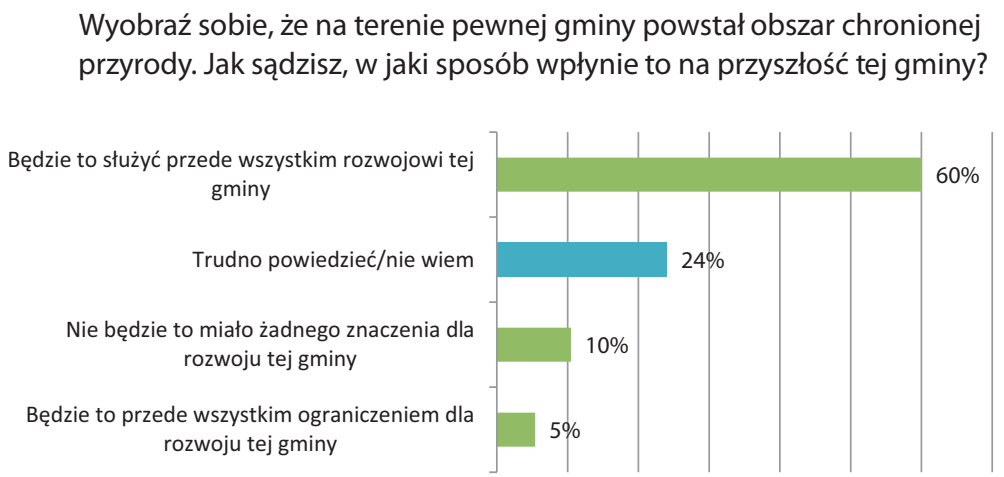

Wykres 20. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Wyobraź sobie, że na terenie pewnej gminy powstał obszar chronionej przyrody. Jak sądzisz, w jaki sposób wpłynie to na przyszłość tej gminy? Zaznacz jedną odpowiedź,* z którą najbardziej się zgadzasz.

POWODY, DLA KTÓRYCH WARTO CHRONIĆ ŚRODOWISKO

Gimnazjaliści zostali poproszeni o wskazanie najważniejszych – ich zdaniem – powodów, dla których warto chronić środowisko. Na pierwszym miejscu znalazły się *ex aequo* **troska o zdrowie własne i rodziny oraz ratowanie roślin i zwierząt przed wyginięciem** – na te kwestie zwróciła uwagę ponad połowa badanych. Pokazuje to, że badani gimnazjaliści, myśląc o ochronie przyrody, biorą pod uwagę nie tylko swoje zdrowie, ale także kierują się troską o zwierzęta i stan otaczającej ich przyrody. Blisko ⅓ **respondentów uważa, że ochrona środowiska jest przejawem troski o przyszłe pokolenia**. Co piąta badana osoba uznała, że wszystkie wymienione powody są równie ważne, a co dziesiąta – że **ochrona środowiska przyczynia się do zachowania charakteru danego miejsca.** Podobny odsetek wskazał na **ekonomiczny aspekt** ochrony środowiska. Widać jednak, że badani gimnazjaliści nie postrzegają ochrony środowiska w kategoriach potencjalnych zysków, a raczej dostrzegają inne aspekty takich działań.

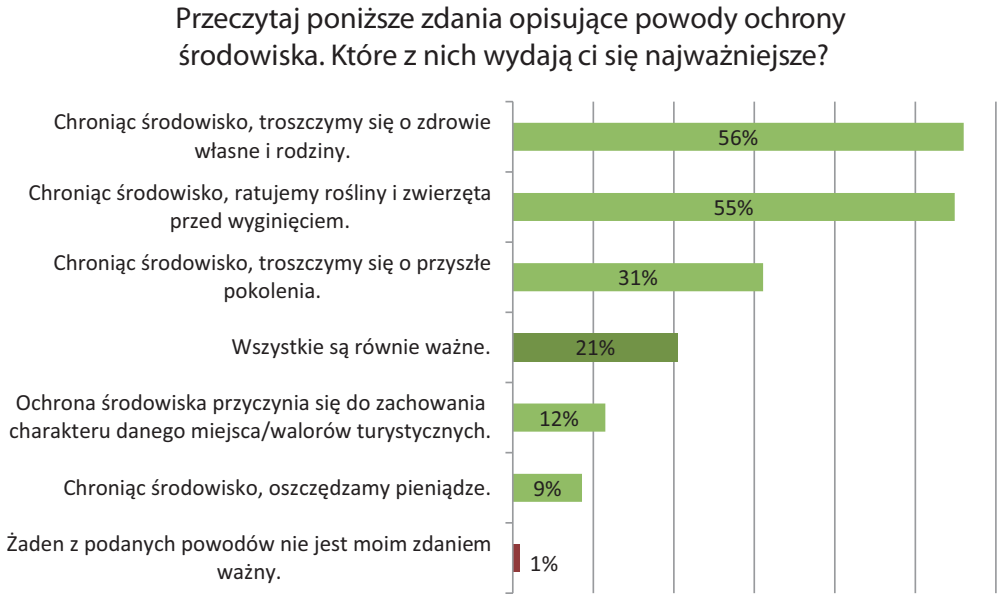

Wykres 21. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Przeczytaj poniższe zdania opisujące powody ochrony środowiska. Które z nich wydają ci się najważniejsze? Wybierz nie więcej niż 2 powody, zakreślając wybrane odpowiedzi***

Pytanie o powody ochrony środowiska zostało zadane również w badaniu świadomości ekologicznej Polaków 2010[11]. Porównanie odpowiedzi badanych gimnazjalistów i dorosłych pokazuje, że:

[11] Por.: Stanaszek A., Tędziagolska M., *Badanie świadomości ekologicznej Polaków 2010 ze szczególnym uwzględnieniem energetyki przyjaznej środowisku. Raport z badania*, InE, Warszawa 2011, s. 9.

- **zarówno młodzież, jak i dorośli na pierwszym miejscu wymieniają troskę o zdrowie własne i rodziny;**
- **dorośli zdecydowanie częściej wskazują troskę o przyszłe pokolenia, a kwestia ta jest mniej ważna dla młodych Polaków, którzy prawdopodobnie rzadko postrzegają swoje działania w tak długiej perspektywie czasowej.**

Zestawienie odpowiedzi najczęściej wybieranych przez gimnazjalistów i dorosłych Polaków przedstawia poniższa tabela.

Powody ochrony środowiska	Gimnazjaliści	Dorośli polacy
Troska o zdrowie własne i rodziny	**55%**	**67%**
Troska o przyszłe pokolenia	**31%**	**63%**
Oszczędzanie pieniędzy	**9%**	**12%**

OCENA DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH PRZEZ SZKOŁĘ NA RZECZ PRZYRODY I OCHRONY ŚRODOWISKA

Prawie połowa badanych jest zdania, że w szkole, do której uczęszcza, mówi się dużo na temat przyrody/ochrony środowiska, ale ponad ⅓ respondentów (37%) nie zgodziła się z tym stwierdzeniem. Ponad połowa uważa też, że ich szkoła podejmuje wiele działań na rzecz przyrody. Warto podkreślić, że spora część respondentów nie miała zdania na ten temat.

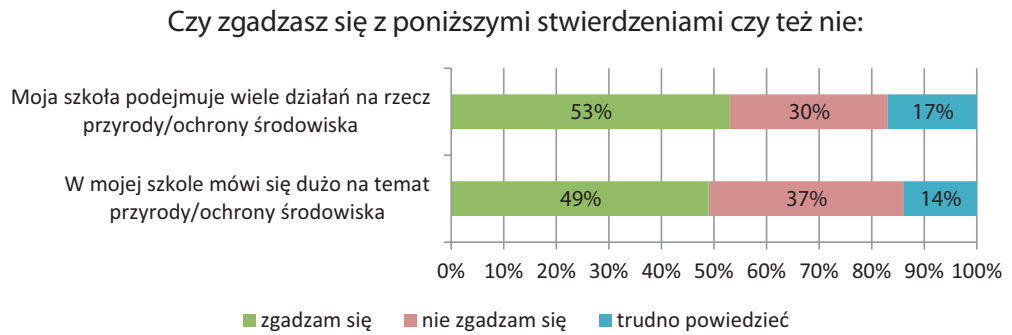

Wykres 22. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami czy też nie? Wybierz odpowiedź, która najtrafniej oddaje twoją opinię.***

Działania szkoły na rzecz przyrody najwyżej oceniają respondenci z regionu południowo- zachodniego – blisko ⅔ uznało, że ich szkoła robi dużo w tym zakresie. Najmniej zadowoleni są natomiast uczniowie z regionów północnego i południowo-wschodniego – tam odsetek osób, które nie zgodziły się z tym stwierdzeniem był najwyższy (35% i 36%).

Analiza odpowiedzi na to pytanie uwzględniająca miejsce zamieszkania respondentów prowadzi do wniosku, że **uczniowie ze wsi i małych miast zdecydowanie najwyżej oceniają działania swoich szkół podejmowane na rzecz przyrody**, podczas gdy uczniowie z największych miast są o wiele bardziej krytyczni – tylko co czwarty zgodził się ze stwierdzeniem, że szkoła podejmuje wiele działań w tym zakresie.

Poruszanie tematyki przyrodniczej w szkołach respondentów najwyżej oceniają gimnazjaliści z regionu południowo-zachodniego (61%), najniżej – z regionu północnego.

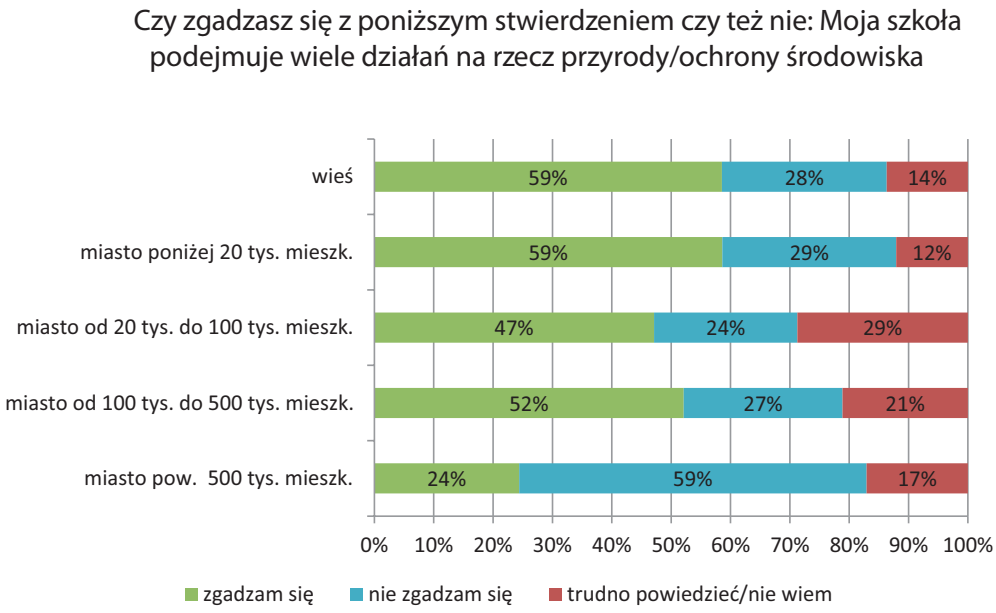

Wykres 23. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem: Moja szkoła podejmuje wiele działań na rzecz przyrody/ochrony środowiska?*

Dziewczęta wyżej oceniają swoje szkoły pod tym względem – ponad połowa (57%) zadeklarowała, że w ich szkole mówi się dużo na temat przyrody, natomiast wśród chłopców podobnego zdania było 42% badanych. Ta różnica może wynikać z ich mniejszego zainteresowania tematyką przyrodniczą, a tym samym mniejszym „uwrażliwieniem" na te kwestie .

Opinie na ten temat zależą również od miejsca zamieszkania respondentów. Badanie ujawniło, że **najwięcej, w opinii respondentów, mówi się na temat przyrody w szkołach w małych miastach** (prawie ⅔ respondentów) oraz w szkołach wiejskich (52%). **Najmniej natomiast mówi się o przyrodzie w szkołach w największych miastach** – tam niespełna ⅓ badanych zgodziła się z takim stwierdzeniem, a ponad połowa była odmiennego zdania.

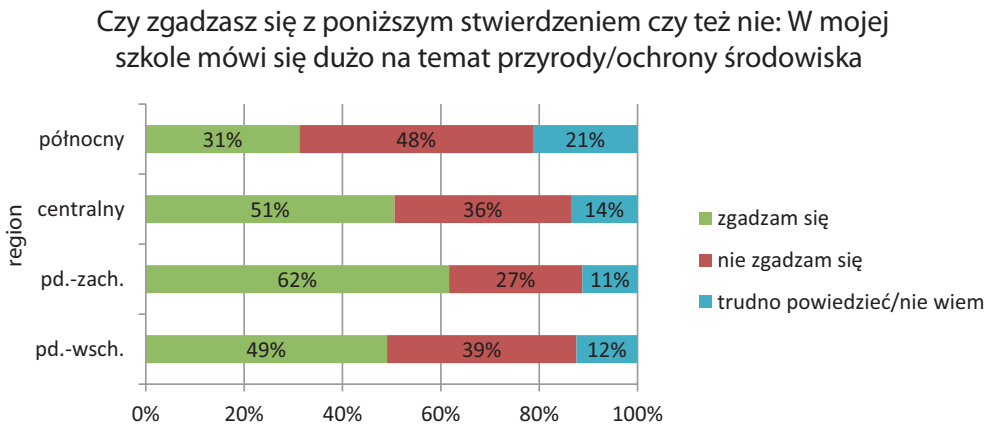

Wykres 24. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem: W mojej szkole mówi się dużo na temat przyrody/ochrony środowiska?*

OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO W NAJBLIŻSZEJ OKOLICY W OPINII RESPONDENTÓW

Niemal połowa ankietowanych uważa, że środowisko przyrodnicze w ich okolicy nie jest wystarczająco chronione (ponad ⅓ miała odmienne zdanie), a połowa uznała, że jest ono zagrożone przez działalność człowieka.

Ochronę środowiska w najbliższej okolicy najlepiej oceniają respondenci z małych oraz największych miast – największy odsetek osób przekonanych, że środowisko jest tam dobrze chronione. Zdecydowanie mniej optymistycznie postrzegają te kwestie uczniowie ze średnich i dużych miast – tam jedynie nieco ponad ¼ ankietowanych zgodziła się z takim stwierdzeniem, a ponad połowa była przeciwnego zdania.

Pytanie o ocenę stopnia zagrożenia środowiska przyrodniczego w okolicy ukazało, że to **uczniowie mieszkający w największych miastach najczęściej dostrzegają tego typu zagrożenia** – blisko ⅔ zgodziło się ze stwierdzeniem, że działalność człowieka zagraża tam środowisku. Wśród gimnazjalistów z mniejszych miast i wsi podobną opinię miał co drugi badany. Uczniowie z dużych aglomeracji mają zatem większą świadomość tych zagrożeń, gdyż na co dzień widzą negatywne skutki działalności człowieka dla środowiska przyrodniczego.

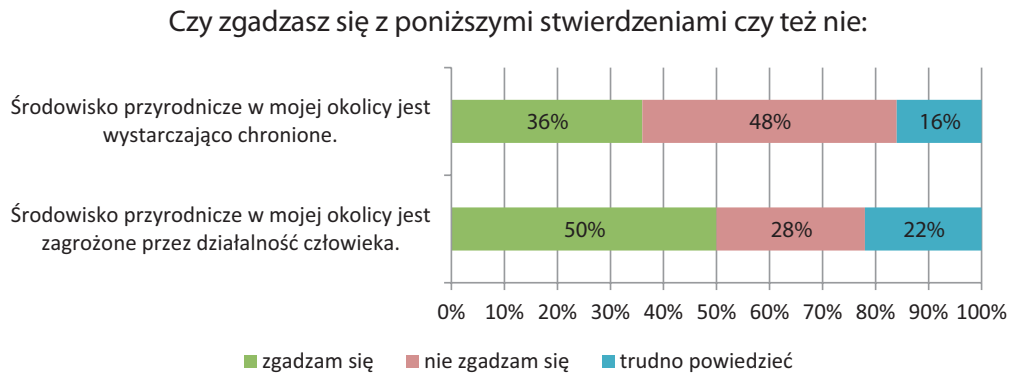

Wykres 25. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami czy też nie? Wybierz odpowiedź, która najtrafniej oddaje twoją opinię, wstawiając przy każdym stwierdzeniu znak X.***

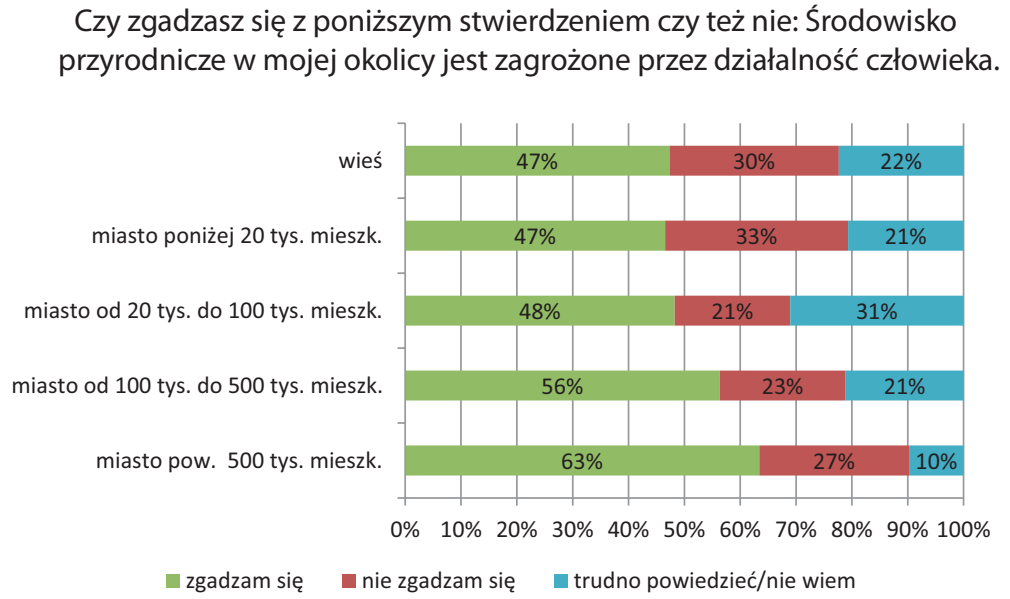

Wykres 26. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem: Środowisko przyrodnicze w mojej okolicy jest zagrożone przez działalność człowieka?***

MŁODZIEŻ A NATURA 2000

Wśród badanych gimnazjalistów wiedza na temat obszarów Natura 2000 jest wciąż niewielka. **Zdecydowana większość badanych uczniów (84%) nigdy nie słyszała o obszarach Natura 2000. Tylko co dziesiąty gimnazjalista słyszał o takim obszarze w Polsce, a co dwudziesty – o obszarze Natura 2000 w swojej okolicy.**

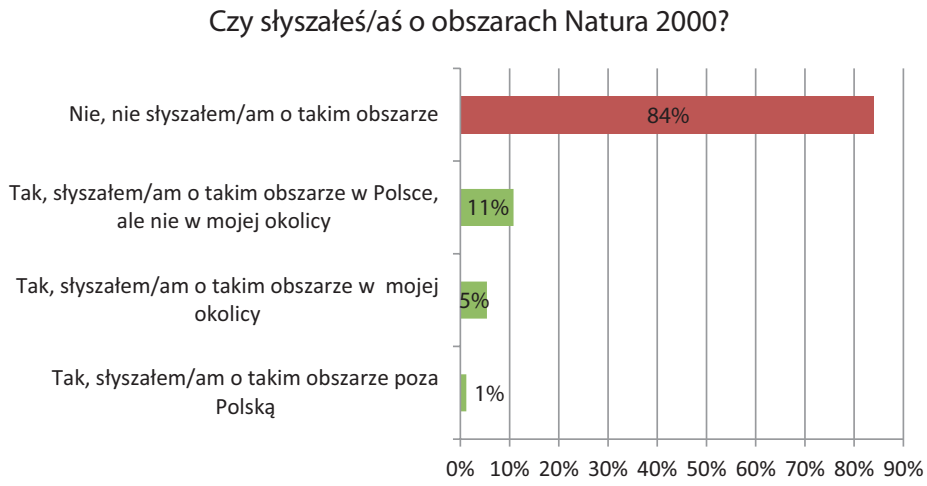

Wykres 27. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy słyszałeś/aś o obszarach Natura 2000? Możesz wybrać więcej niż jedną odpowiedź.***

O Naturze 2000 słyszeli co piąty badany chłopiec i co dziesiąta dziewczynka. **Częściej słyszeli o niej uczniowie klas I (20%, wobec 13% w pozostałych klasach). Zdecydowanie częściej słyszeli o Naturze 2000 uczniowie najlepsi** – zadeklarowało to 31% uczniów ze średnią powyżej 5; wśród pozostałych uczniów było to 15%.

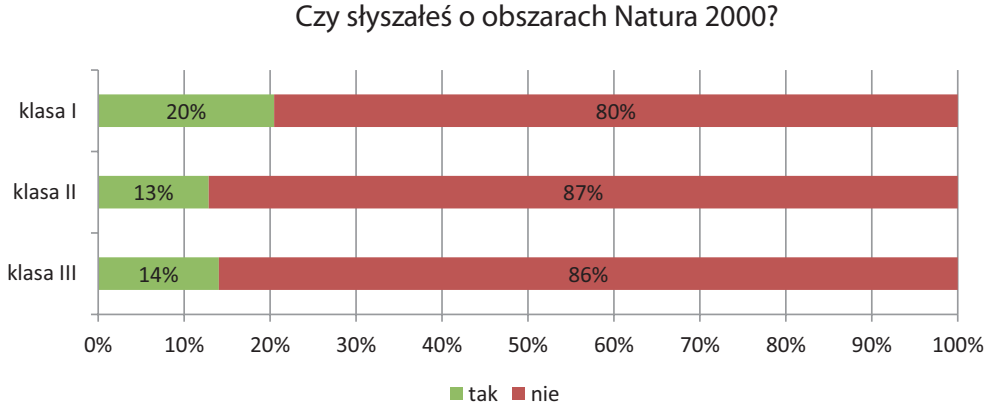

Wykres 28. Rozkład odpowiedzi na pytanie: ***Czy słyszałeś/aś o obszarach Natura 2000?***

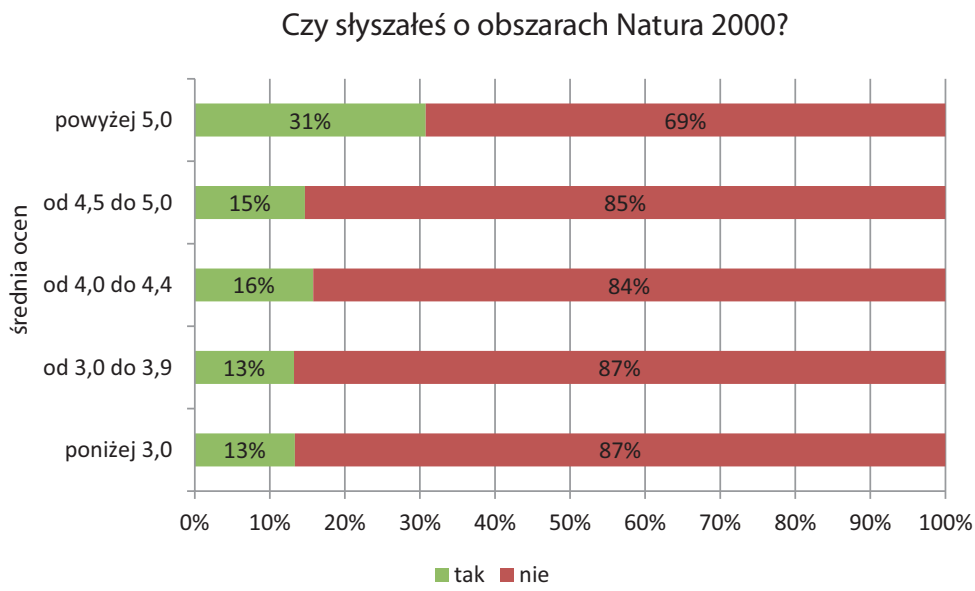

Wykres 29. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Czy słyszałeś/aś o obszarach Natura 2000?*

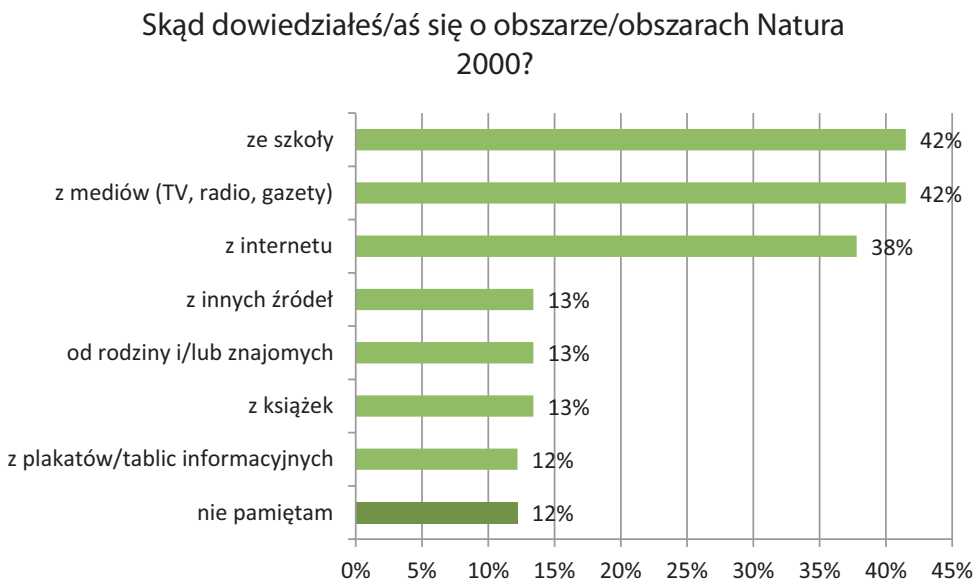

Wykres 30. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Skąd dowiedziałeś/aś się o obszarze/obszarach „Natura 2000"? Zaznacz wszystkie źródła informacji na ten temat.*

Jako źródło informacji na ten temat respondenci najczęściej podawali media (42%) oraz szkołę (42%). Ponad ⅓ respondentów (38%) dowiedziała się natomiast o Naturze 2000 z internetu. Pokazuje to, które kanały informacyjne są

w tej kwestii najskuteczniejsze. Warto podkreślić, że jednym z głównych kanałów informacyjnych jest dla badanych gimnazjalistów szkoła (nauczyciele). Pozostałe źródła informacji wybrało zdecydowanie mniej badanych: książki wskazał co dziesiąty ankietowany, rodzinę lub znajomych oraz plakaty/tablice informacyjne także co dziesiąty.

Skojarzenia z nazwą Natura 2000

Ponad ⅓ badanych uczniów miała poprawne skojarzenia z Naturą 2000, zaznaczając, że są to obszary, na których ochronie podlegają określone typy siedlisk oraz gatunków roślin i zwierząt. Ponad ¼ respondentów kojarzy Naturę 2000 z obszarami, na których prowadzona jest kampania UE na temat ekologii, co dziesiąty kojarzy ją z certyfikatem dla gmin, które prowadzą politykę proekologiczną, zaś 6% ankietowanych wskazało, że są to specjalnie wydzielone obszary turystyczne. **Co piąta osoba nie potrafiła jednak odpowiedzieć na to pytanie** (chociaż wybierała spośród kilku proponowanych odpowiedzi), co pokazuje, że wiedza na ten temat nie jest wśród badanych gimnazjalistów duża.

Badanie pokazuje, że **najsłabszą znajomość Natury 2000 prezentują uczniowie z największych miast** – tylko 17% miało poprawne skojarzenia z tym związane, co wyraźnie wyróżnia tę grupę *in minus* spośród pozostałych uczniów (w odpowiedziach osób z innych typów miejscowości różnice nie były duże).

Co ciekawe nie ma znaczących różnic w odpowiedziach na pytanie o skojarzenia z nazwą Natura 2000 między gimnazjalistami, którzy słyszeli o obszarach chronionych Natura 2000 a tymi, którzy o nich nie słyszeli. Prawdopodobnie ci pierwsi zetknęli się jedynie z samym określeniem, nie uzyskali natomiast nawet podstawowych informacji na ten temat.

Również dorośli Polacy nie mają dużej wiedzy o Naturze 2000. W 2009 r. co piąty badany Polak kojarzył nazwę „Natura 2000" z terenem chronionym, a 15% – z najwyższymi walorami przyrodniczymi Europy. Prawie co drugi dorosły Polak (45%) nie miał żadnych skojarzeń z tą nazwą[12]. Również Europejczycy wykazują w tej dziedzinie sporą niewiedzę, co ujawniło badanie Eurobarometr z 2010 r.[13].

[12] Por.: Bołtromiuk A., Świadomość ekologiczna Polaków – zrównoważony rozwój – raport z badań 2009, InE, Warszawa 2009. Raport dostępny na: http://www.ine-isd.org.pl/lang/pl/page/raporty/id/40/

[13] Zdecydowana większość badanych Europejczyków (78%) nigdy nie słyszała o Naturze 2000, 13% słyszało, ale nie wie, co to jest, zaś tylko 8% zadeklarowało, że wie, co to jest. Por.: *Attitudes of Europeans towards the issue of biodiversity,* Flash Eurobarometer 290 – The Gallup Organisation, March 2010, s. 42. Publikacja dostępna na: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_290_en.pdf

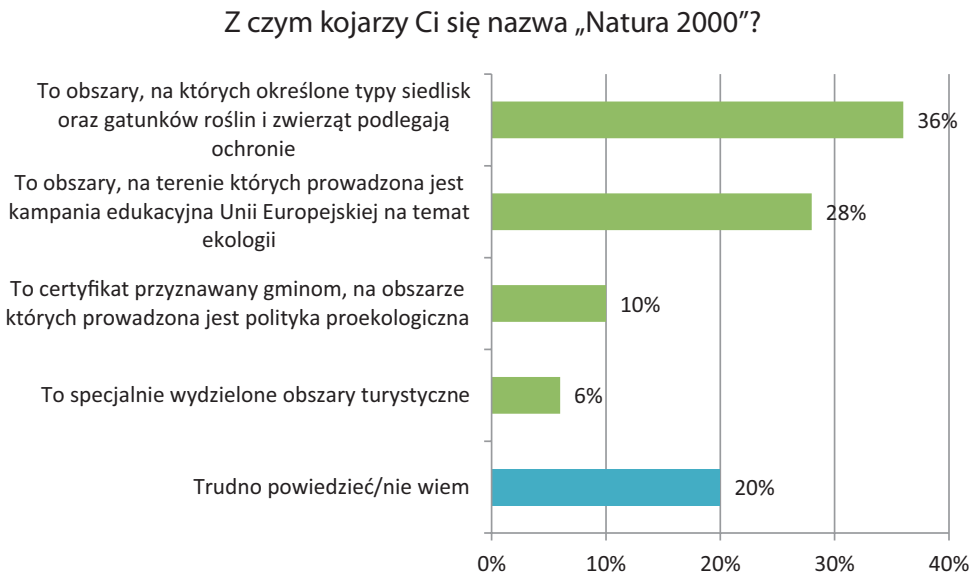

Wykres 31. Rozkład odpowiedzi na pytanie: *Z czym kojarzy Ci się nazwa „Natura 2000”? Zaznacz tylko jedną odpowiedź.*

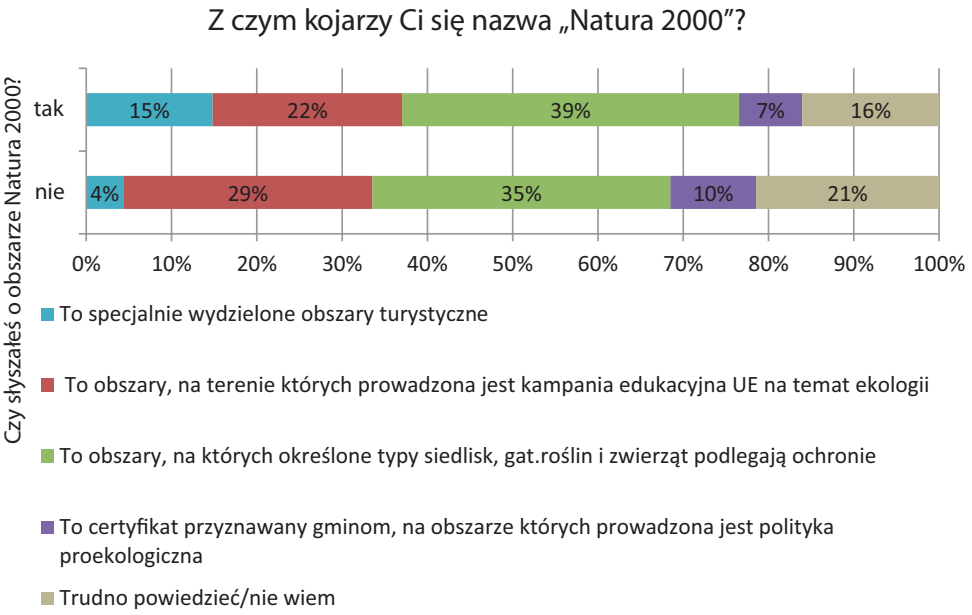

Wykres 32 Rozkład odpowiedzi na pyt.: *Z czym kojarzy Ci się nazwa „Natura 2000”? Zaznacz tylko jedną odpowiedź.*

ZAGROŻENIA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO NA ŚWIECIE

Najważniejsze zagrożenia, w opinii badanych gimnazjalistów, to „dziura ozonowa", wycinanie lasów równikowych oraz globalne ocieplenie – te trzy zagrożenia były wymieniane najczęściej. Ważne wydają się badanym także zanieczyszczenie wód oraz powietrza. **Co czwarta osoba wskazała na wymieranie niektórych gatunków zwierząt i roślin oraz na kwaśne deszcze.** Co piąta osoba natomiast nie mogła się zdecydować na wybór i odpowiedziała, że wszystkie wymienione kwestie są równie ważne.

Jeśli zestawimy zagrożenia dla środowiska wymieniane przez gimnazjalistów i dorosłych Polaków[14], to zauważymy pewne podobieństwa. „Dziura ozonowa" oraz globalne ocieplenie znalazły się wśród trzech najczęściej wymienianych zagrożeń zarówno w grupie gimnazjalistów, jak i dorosłych Polaków. Poza tym nie ma dużych różnic w odpowiedziach. A zatem, niezależnie od wieku, Polacy podobnie postrzegają istniejące zagrożenia dla środowiska, choć dorośli nieco częściej wskazują na globalne ocieplenie, uznając je za zdecydowanie najgroźniejsze. Szczegółowe wyniki prezentuje poniższa tabela.

Jakie są Twoim zdaniem największe zagrożenia dla środowiska przyrodniczego we współczesnym świecie?	Gimnazjaliści 2011	Dorośli Polacy 2008
„Dziura ozonowa"	36%	40%
Wycinanie wilgotnych lasów równikowych	35%	24%
Globalne ocieplenie	33%	55%
Zanieczyszczenie wód	30%	30%
Zanieczyszczenie powietrza	29%	36%
Ginięcie niektórych gatunków zwierząt i roślin	25%	17%
Kwaśne deszcze	25%	17%
Wyczerpywanie się surowców naturalnych	14%	16%
Wszystkie są równie ważne	22%	16%

CHARAKTERYSTYKA REGIONÓW[15]

Analiza odpowiedzi respondentów ukazała istotne zróżnicowanie regionalne. Spośród czterech przyjętych w badaniu regionów zdecydowanie *in plus* wyróżnia się region północny.

[14] Por.: Bołtromiuk A., Burger T., *Polacy w zwierciadle ekologicznym*, InE, Warszawa 2008, s. 8. Raport dostępny na stronie: http://www.ine-isd.org.pl/lang/pl/page/raporty/id/40/

[15] Zestawienie przygotowano, krzyżując pytania z ankiety ze zmienną „region" (por. rozdział „Metodologia badania"). Odpowiedzi na poszczególne pytania pokazano z uwzględnieniem tej zmiennej tylko wówczas, gdy różnicowały one odpowiedzi. Gdy dana zmienna nie była znacząca, nie uwzględniano jej w opisie wyników.

Region północny

- Ma najwyższy odsetek gimnazjalistów deklarujących udział w:
  - konkursach na temat przyrody/ochrony środowiska (43%),
  - zajęciach pozalekcyjnych na temat przyrody/ochrony środowiska (36%),
  - akcjach na rzecz ochrony środowiska (86%).
- Ma największy odsetek gimnazjalistów deklarujących chęć większego zaangażowania się w działalność na rzecz przyrody (41%).
- Ma najniższy odsetek uczniów (31%), którzy uważają, że w ich szkole mówi się dużo na temat przyrody/ochrony środowiska (dla porównania: w regionie południowo-zachodnim 62%).
- Ma najniższy odsetek uczniów (43%), którzy uważają, że ich szkoła podejmuje wiele działań na rzecz ochrony przyrody (dla porównania: w regionie południowo-zachodnim 65%).
- Ma najwyższy odsetek gimnazjalistów, którzy deklarują podejmowanie indywidualnych działań na rzecz przyrody/ochrony środowiska (77%).
- Ma najniższy odsetek respondentów deklarujących segregację odpadów w swoich domach – poniżej ⅓ badanych (dla porównania: w regionie centralnym 51%).

Region centralny

- Gimnazjaliści z tego regionu najrzadziej podejmują działania na rzecz przyrody/ochrony środowiska (48%).
- Największy odsetek badanych deklaruje zabieranie własnej torby na zakupy – ponad ⅔ badanych (w pozostałych regionach – niewiele ponad połowa).
- Ponad połowa badanych (56%) uważa, że środowisko przyrodnicze w ich okolicy nie jest wystarczająco chronione (dla porównania: w regionie południowo-zachodnim 42%).

Region południowo-wschodni

- Stosunkowo mały odsetek gimnazjalistów deklaruje udział w konkursach na temat przyrody/ochrony środowiska (23%, a w regionie północnym 43%).
- Najmniejszy odsetek gimnazjalistów deklaruje udział w zajęciach pozalekcyjnych na temat przyrody/ochrony środowiska (22%, a w regionie północnym 36%).
- Największy odsetek gimnazjalistów deklaruje udział w akcjach na rzecz ochrony środowiska (83%, a w regionie południowo-zachodnim 68%).

Region południowo-zachodni

- Najniższy odsetek gimnazjalistów deklaruje udział w:
  - konkursach na temat przyrody/ochrony środowiska (17%, a w regionie północnym 43%),
  - akcjach na rzecz ochrony środowiska (68%, w regionie północnym 86%).

- Najniższy odsetek badanych deklaruje chęć większego zaangażowania się w działalność na rzecz przyrody (25% w porównaniu z 41% w regionie północnym).
- Najwyższy odsetek badanych (29%) przyznaje się do braku zainteresowania zagadnieniami przyrody/ochrony środowiska (w pozostałych regionach 15%).
- Uczniowie uważają, że w ich szkołach mówi się wystarczająco dużo na temat przyrody/ochrony środowiska – z takim stwierdzeniem zgodziło się 62% ankietowanych.
- Badani z tego regionu uważają, że ich szkoły podejmują dużo działań na rzecz przyrody/ochrony środowiska – potwierdziło to 65% respondentów (w regionie północnym 43%).
- Niższy (niż w innych regionach) odsetek badanych deklaruje podejmowanie indywidualnych działań na rzecz przyrody/ochrony środowiska (53%).

GRUPY „PROEKOLOGICZNE" – PROFILE RESPONDENTÓW

Na podstawie odpowiedzi respondentów wyodrębniono dwie grupy „proekologiczne":

- **zainteresowani przyrodą/ochroną środowiska,**
- **zaangażowani.**

W skład **grupy zainteresowanych przyrodą/ochroną środowiska** weszli respondenci, którzy równocześnie[16]:

- **oglądają filmy przyrodnicze kilka razy w tygodniu lub miesiącu;**
- **czytają artykuły/książki na temat przyrody/ochrony środowiska kilka razy w tygodniu lub miesiącu;**
- **szukają w internecie informacji na temat przyrody/ochrony środowiska kilka razy w tygodniu lub miesiącu;**
- **chodzą na spacery/wycieczki kilka razy w tygodniu lub miesiącu, aby mieć kontakt z przyrodą;**
- **potrafią wymienić przynajmniej jedną nazwę organizacji ekologicznej.**

Można zatem założyć, że te osoby są szczególnie zainteresowane tematyką przyrody/ochrony środowiska. **Udział tej grupy w badanej populacji wyniósł 2,5% (13 osób)**.

[16] Na pytanie o częstotliwość korzystania z poszczególnych źródeł informacji na temat przyrody osoby zaliczone do tej grupy odpowiedziały w opisany sposób. Wykazały także znajomość nazw organizacji ekologicznych.

W skład **grupy „zaangażowanych"** weszli respondenci, którzy równocześnie[17]:

- **w ciągu ostatniego roku podjęli osobiście jakieś działania na rzecz ochrony środowiska;**
- **w tym lub ubiegłym roku szkolnym brali udział w akcji na rzecz ochrony środowiska.**

Tę grupę tworzą zatem osoby angażujące się w działania mające na celu ochronę środowiska. **Stanowią 47% wszystkich respondentów**.

Prawie wszystkie osoby z grupy zainteresowanych (10 z 13) zaliczono równocześnie do grupy zaangażowanych.

Grupę „zaangażowanych" cechuje większy niż wśród pozostałych respondentów:

- **udział dziewcząt** (57% w grupie „zaangażowanych", 41% wśród pozostałych respondentów);
- **udział uczniów klas I** (odpowiednio: 40% i 26%);
- **udział uczniów ze średnią powyżej 5,0** (odpowiednio: 32% i 25%);
- **udział osób mieszkających w regionach północnym** (20% wobec 12%) **i południowo-wschodnim** (odpowiednio: 35% i 27%).

[17] Osoby zaliczone do tej grupy odpowiedziały w opisany sposób na pytania o podejmowanie osobiście jakichś działań na rzecz ochrony środowiska w ciągu ostatniego roku oraz o udział w akcji na rzecz ochrony środowiska w tym lub w ubiegłym roku szkolnym.

Urszula Poziomek[18]

KOMENTARZ DO WYNIKÓW BADANIA

Uczniowie nie kojarzą, nie wiążą rozwijania swoich – niejako prywatnych – zainteresowań problemami przyrody i środowiska z rzeczywistością szkolną

Wstęp

Szkoła polska zmienia się w szybkim tempie. W wyniku reformy systemowej od 1999 roku funkcjonuje trzystopniowy system oświatowy, w którym jednym z elementów jest szkoła gimnazjalna. Gimnazjum, przyjmowane z dużym dystansem, krytykowane przez środowiska nauczycielskie i oświatowe, okazało się głównym motorem rozwoju polskiej oświaty w nowym systemie politycznym. Kolejne badania PISA[19] dowodzą, że poziom kluczowych kompetencji uczniów polskiej szkoły systematycznie wzrasta – w roku 2009 okazało się, że wzrasta również w dziedzinie przedmiotów przyrodniczych. W roku 2010 Polska znalazła się w prestiżowej grupie krajów, w których uczniowie w największym stopniu poprawili wyniki w ciągu ostatnich sześciu lat.

Od 1 września 2009 r. gimnazjum objęte jest reformą programową Ministerstwa Edukacji Narodowej. W gimnazjum obowiązują obecnie równolegle dwa akty prawne; na poziomie klasy trzeciej – podstawa programowa z roku 2002, tzw. stara podstawa programowa (SPP)[20], uzupełniana standardami egzaminu gimnazjalnego, odpowiednio do części humanistycznej oraz matematyczno-przyrodniczej, oraz – na poziomie klas pierwszej i drugiej – podstawa programowa z roku 2008, tzw. nowa podstawa programowa (NPP)[21]. Różnice między tymi dokumentami są wyraźne i dotyczą nie tylko konstrukcji, ale również celów kształcenia i treści nauczania – NPP wyraźniej podkreśla konieczność kształcenia i rozwijania w uczniach szeregu

[18] Nauczyciel dyplomowany biologii z 20-letnim stażem. Doradca metodyczny m.st. Warszawy w zakresie biologii, wojewódzki ekspert przedmiotowy w zakresie nowej podstawy programowej przedmiotu biologia. Współautor publikacji, m.in. podręcznika biologii dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych w zakresie rozszerzonym i poradnika dla nauczycieli gimnazjalnych *Biologia w gimnazjum – doświadczenia.*

[19] PISA – skrót angielskiej nazwy Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (*Programme for International Student Assessment*) – badania dotyczą uczniów, którzy ukończyli 15 rok życia, koordynowane są przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

[20] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

[21] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego, załącznik nr 4.

umiejętności, kompetencji, niezwykle istotnych w procesie uczenia się przez całe życie – Life Long Learning (LLL), priorytetu Komisji Europejskiej w dziedzinie edukacji. W zakresie przedmiotów przyrodniczych jest to przede wszystkim umiejętność rozumowania naukowego, przedstawiona w NPP za pomocą celów kształcenia, czyli wymagań ogólnych. Rozumowanie naukowe zakłada samodzielne, twórcze i krytyczne myślenie, umiejętność zdobywania informacji z różnorodnych źródeł, interpretacji ich i przetwarzania. Umiejętność rozumowania naukowego jest niezbędna do odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie, choćby przez rozpoznawanie związków przyczynowo skutkowych czy odróżnianie opinii od faktów. Europejscy twórcy tej koncepcji słusznie wychodzą z założenia, że żaden poziom edukacyjny – ani ISCED[22]2 (gimnazjum) ani ISCED4 (wyższa uczelnia) nie zapewnią młodemu obywatelowi nabycia kompletu kompetencji koniecznych do sprawnego funkcjonowania we współczesnym świecie. Szkoła powinna zatem wyposażyć ucznia przede wszystkim w fundament takich kompetencji, który umożliwi mu tworzenie bardziej złożonej konstrukcji w dorosłym życiu, w zgodzie z ideą konstruktywizmu i zasadą LLL. Według prof. Stanisława Dylaka[23] nauczyciel konstruktywista interesuje się wiedzą i przekonaniami, jakie uczniowie już posiadają na dany temat, akceptuje i pobudza autonomię uczniów, pozwala im na podejmowanie odpowiedzialności za własną edukację, pokazuje uczniom świat sprzeczności i inspiruje do twórczego, niekonwencjonalnego myślenia. Taki nauczyciel, a poprzez niego i szkoła, w której pracuje, zachęca ucznia do dialogu, do współorganizowania, do odpowiedzialności za podejmowane działania edukacyjne.

Badanie poziomu świadomości ekologicznej gimnazjalistów „Młodzież a Natura 2000", przeprowadzone na zlecenie Instytutu na rzecz Ekorozwoju przez firmę badawczą CBOS, w pewnym stopniu wpisuje się wynikami w ten optymistyczny obraz polskiej szkoły. Niestety, nie wszystkie uzyskane w badaniu wyniki są z nim zgodne. Część z nich wskazuje, że koncepcja szkoły uczącej zgodnie z ideą konstruktywizmu, gdzie uczeń jest partnerem edukacyjnym, nadal czeka na pełną realizację.

Wydaje się, że przyczyna tego stanu rzeczy leży bardzo głęboko – nadal w edukacji szkolnej często wydaje się polecenia, a nie podejmuje się wspólnie decyzji. Pielęgnowana jest zatem zasada nie konstruktywizmu, a – zbliżonej do wojskowej – dyscypliny wykonawczej, która, z konieczności, przenosi się z nauczyciela na ucznia, stojącego najniżej w tej hierarchii. Nie jest on zatem podmiotem, którego głosu się słucha, a odbiorcą działań, skądinąd słusznych i pozytywnych. Można tutaj przywołać wyniki z badania PISA z roku 2009, w którym okazało się, iż zmniejszył się odsetek gimnazjalistów, którzy są wysłuchiwani przez nauczycieli. „Nauczyciele wysłuchują tego, co mam do powiedzenia" – w roku 2009 zgadzało się z tym twierdzeniem 60% uczniów, podczas gdy w roku 2000 było to 64%. Porównując te wyniki, pamiętać należy, że 40% uczniów gimnazjum nie zgodziło

[22] ISCED – International Standard Classification of Education – Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Kształcenia – system zapewniający możliwość porównywania etapów kształcenia z różnych krajów.

[23] Dylak S., *Nauczyciel konstruktywista w klasie szkolnej…*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Studiów Edukacyjnych.

się z tym stwierdzeniem. Wydaje się, że zarówno reforma systemowa z 1999 r., jak i reforma programowa z roku 2008, nie zmieniły do końca w radykalny sposób tzw. podejścia pedagogicznego w polskiej szkole. Z całą pewnością taka zmiana następuje, ale jest to proces trudny i długotrwały, bo przebiega przede wszystkim w mentalności dorosłych ludzi, którzy w wielu przypadkach pozostali „dziećmi starego systemu", promującego bezrefleksyjną realizację odgórnie formułowanych zadań i poleceń.

Cele badania i jego krótka charakterystyka[24]

Celem badania „Młodzież a Natura 2000" było uzyskanie informacji na temat poziomu świadomości ekologicznej uczniów szkół gimnazjalnych, w szczególności stopnia znajomości terenów objętych ochroną w ramach programu Natura 2000. Instytut na rzecz Ekorozwoju (InE) to organizacja pozarządowa, która od lat prowadzi działalność edukacyjną w obszarze oświaty. Głównym celem tej działalności edukacyjnej jest podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa, w szczególności ludzi młodych – uczniów gimnazjów i liceów. Ze szczególną troską InE traktuje wiedzę o chronionych na podstawie dyrektyw unijnych obszarach Natura 2000. Populacja objęta badaniem to 521 gimnazjalistów, pochodzących z czterech różnych regionów Polski (północny, centralny, południowo-zachodni, południowo-wschodni)[25]. Dodatkowo podzielono respondentów na kategorie – gimnazjów wiejskich oraz 3 kolejne, wyznaczone wielkością miast. Próba miała charakter losowy.

Respondenci to uczniowie pierwszych, drugich i trzecich klas gimnazjalnych, w ¾ niesprofilowanych. Ciekawe, że aż ¼ uczniów uczęszcza do klas o określonych profilach (np. językowy, sportowy, matematyczno-fizyczno-informatyczny), co nie jest zgodne z założeniem MEN, że gimnazjum to szkoła realizująca wykształcenie ogólne. W tej grupie znalazło się 24 uczniów klas przyrodniczych. Wyniki badania to – podkreślmy – opinie respondentów dotyczące ich stosunku do ochrony środowiska i działań związanych z obszarami chronionymi Natura 2000, sformułowane w odpowiedziach do pytań kwestionariusza ankietowego.

Analiza wyników i ich interpretacja

Zainteresowanie zagadnieniami przyrodniczymi

Zainteresowanie zagadnieniami przyrodniczymi deklaruje spora część respondentów – czynności, które wiążą się głównie z realizacją tych zainteresowań to oglądanie filmów przyrodniczych w telewizji – 63%, ale również chodzenie na spacery

[24] Opis badania (próba badana, metodologia badania, regiony objęte badaniem itp.) znajduje się w poprzedniej części publikacji.

[25] Podział Polski na regiony zaprezentowano w poprzednim rozdziale publikacji, w części poświęconej metodologii badania.

i wycieczki – 54%, by obserwować przyrodę. Najniższe wyniki uzyskały takie czynności, jak pozyskiwanie informacji na temat przyrody czy ochrony środowiska w internecie. Tylko 8% respondentów poszukuje takich informacji kilka razy w tygodniu, 33% – jedynie kilka razy w roku. Wśród trzecioklasistów aż 25% nigdy nie szuka informacji na temat przyrody lub ochrony środowiska w internecie.

Równie niezadowalające wyniki jako źródła informacji uzyskały tutaj artykuły, książki przyrodnicze i o ochronie środowiska – zaledwie 4% ankietowanych korzysta z nich kilka razy w tygodniu, natomiast 25% dokonuje takich poszukiwań raz w roku lub rzadziej. 17% respondentów nigdy nie korzysta z artykułów i książek jako źródeł informacji o przyrodzie i ochronie środowiska.

Niepokoją też wyniki dotyczące rozmawiania o kwestiach przyrody, ochrony środowiska – tylko 28% uczniów kilka razy w tygodniu lub kilka razy w miesiącu rozmawia na te tematy, 33% – nigdy. Najsłabiej prezentują się uczniowie klas trzecich (23% w tej grupie nigdy nie czyta artykułów lub książek o tematyce przyrodniczej i ochrony środowiska), co może wskazywać, że praca szkoły – nauczycieli i uczniów – jest ukierunkowana głównie na uzyskanie odpowiedniego wyniku na egzaminie gimnazjalnym, na uczenie „pod egzamin", a nie na rozwijanie zainteresowań.

W klasach pierwszych i drugich gimnazjum, w których realizowana jest NPP przedmiotu biologia, powinna być kształcona i rozwijana umiejętność opisana trzecim celem kształcenia: *uczeń wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji, w tym technologię informacyjno-komunikacyjną* (…). Z wypowiedzi uczniów wynika, że nie są wdrożeni do wykorzystywania tej umiejętności, mimo że większość z nich deklaruje zainteresowanie przyrodą i ochroną środowiska.

Może to sygnalizować, że uczniowie nie kojarzą, nie wiążą rozwijania swoich – niejako prywatnych – zainteresowań problemami przyrody i środowiska z rzeczywistością szkolną, z tym co robią i czego uczą się w szkole.

Udział w konkursach

Kolejną aktywnością związaną z zainteresowaniem sprawami przyrody i ochrony środowiska, z chęcią poszerzenia, pogłębienia wiedzy na ten temat, jest udział w zajęciach pozalekcyjnych oraz udział w konkursach dotyczących tej problematyki. W roku szkolnym 2010/2011 27% uczniów gimnazjum z badanej próby uczęszczało na zajęcia pozalekcyjne z przyrody lub ochrony środowiska (czyli 73% nie brało w nich udziału), a 30% wzięło udział w konkursach przyrodniczych.

Ciekawie wygląda rozkład udziału w konkursach na poziomach klasowych: najwyższy wskaźnik dotyczy klas pierwszych – 37% brało udział, a za nimi plasują się uczniowie klas trzecich – 32%. Zapewne inne są tutaj intencje konkursowiczów – trzecioklasistom zależy na pozyskaniu dodatkowych punktów w rekrutacji do wybranych szkół średnich lub nawet zwolnień z matematyczno-przyrodniczej części egzaminu, pierwszoklasiści chcą zapewne dobrze zaprezentować się w nowej szkole.

Do udziału w konkursach chętni są (i zachęcani) raczej uczniowie dobrzy i bardzo dobrzy z przedmiotów przyrodniczych – co drugi „piątkowy" uczeń brał udział w konkursie.

Zaciekawia stosunkowo wysoki odsetek (22%) uczniów ze średnią poniżej 3,0, którzy brali udział w konkursach przyrodniczych. Wydaje się, że nauczyciele korzystają z możliwości wsparcia w ten sposób ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Być może też taka aktywność uczniowska jest traktowana przez nauczycieli jako możliwość poprawy ocen z przedmiotów przyrodniczych. Dla organizatorów konkursów przyrodniczych na poziomie gimnazjum zapewne cenna będzie informacja, że udział w nich bierze znacząco wyższa liczba gimnazjalistów z dużych miast niż ze wsi. Może to świadczyć o „białych plamach" na mapie Polski, do których nie docierają informacje o propozycjach konkursowych.

Zajęcia pozalekcyjne

Największy odsetek uczniów uczęszczających na zajęcia pozalekcyjne z przyrody/ochrony środowiska, to pierwszoklasiści (36%). Kolejną grupą są trzecioklasiści – z takich zajęć korzysta 26% respondentów. Skojarzenie tych danych z poziomem zainteresowania problemami przyrody prowadzi jednak do wniosku, że chodzi o zajęcia pozalekcyjne edukacyjno-wyrównawcze, kształtujące i utrwalające umiejętności i wiadomości niezbędne do rozwiązania zadań w części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego, a nie o zajęcia rozwijające zainteresowania przyrodnicze. Gimnazja powszechnie realizują takie zajęcia dla trzecioklasistów, starając się jak najlepiej przygotować ich do egzaminu zewnętrznego. Wyniki tego egzaminu są analizowane przez organy prowadzące, a także organy nadzoru pedagogicznego, i stanowią podstawę oceny pracy szkoły.

Znajomość organizacji ekologicznych

Znajomość organizacji ekologicznych jest wśród gimnazjalistów żenująco niska – jedynie 20% respondentów wymieniło prawidłową nazwę choćby jednej takiej organizacji. Najczęściej wymieniano Greenpeace, Ligę Ochrony Przyrody i WWF. 61% gimnazjalistów nie zna żadnej organizacji ekologicznej, zajmującej się ochroną przyrody lub ochroną środowiska. 8% respondentów kojarzy zupełnie błędnie instytucje międzynarodowe i partie polityczne z organizacjami ekologicznymi – wymieniane były np. partia polityczna Zieloni czy UNESCO. Organizacje ekologiczne znają głównie uczniowie z ocenami dobrymi i bardzo dobrymi. Może to wskazywać na związek tej wiedzy z działaniami szkoły. Ciekawe, że najwyższym poziomem wiedzy na ten temat charakteryzują się uczniowie z dużych miast – przyczyną może być skupienie działalności organizacji ekologicznych głównie w dużych miastach i niedosyt działań edukacyjnych w terenie, w małych miejscowościach i na wsiach. Organizacjom ekologicznym brakuje być może współpracowników terenowych, którzy propagowaliby idee ochrony środowiska w terenie. W znajomości organizacji przoduje region centralny, zapewne z powodu skupienia działalności większości tych organizacji w Warszawie.

Źródła informacji

Źródła wiedzy i informacji na temat ochrony środowiska i przyrody to przede wszystkim programy telewizyjne i filmy przyrodnicze (86%), następnie internet (55%). Wynik znajduje się w dziwnej sprzeczności z niską pozycją internetu jako źródła, w którym szuka się wiadomości na ten temat. Być może wynika to stąd, że młodzież nie wyszukuje aktywnie informacji, tylko w sposób bierny, bezwolny surfuje po internecie, zdobywając informacje o ochronie środowiska niejako przy okazji. Wskazywałoby to na nieumiejętność konstruktywnego wykorzystywania tego ogromnego rezerwuaru informacji przez uczniów, co może być wynikiem braku kształcenia i rozwijania tej umiejętności, opisanej celami kształcenia NPP. Lekcje w szkole znalazły się na trzeciej pozycji – wybrało je 44% respondentów, co stanowi jednak spory odsetek. Podręczniki szkolne nie spełniają roli źródła informacji w satysfakcjonujący sposób – jedynie 29% respondentów uznało je za ważne źródło. Niepokojące jest to, że jedynie 18% gimnazjalistów korzysta z takich źródeł, jak czasopisma, książki, gazety. W tej grupie dwukrotnie liczniej reprezentowane są dziewczęta (23%), co potwierdza wynik badania PISA z roku 2009, który wskazuje, że dobre wyniki w części przyrodniczej to głównie zasługa dziewcząt. Dziewczęta czytają oraz w stopniu większym niż chłopcy (38%) korzystają z lekcji prowadzonych przez nauczycieli w szkole (50%) jako źródła informacji o przyrodzie i ochronie środowiska. Jedynie 4% respondentów wybrało jako źródło wiedzy zajęcia pozalekcyjne, na które uczęszcza przecież ok. 30% badanych uczniów.

Udział w akcjach na rzecz ochrony środowiska

77% badanej populacji uczniów gimnazjum wzięło udział w akcji na rzecz ochrony środowiska w obecnym lub ubiegłym roku szkolnym. Najliczniej reprezentowani są w tej grupie uczniowie klas pierwszych (88%), najmniej licznie – trzecioklasiści, zaangażowani zapewne w przygotowanie do egzaminu zewnętrznego (71%). Najniższy wskaźnik występuje tutaj wśród gimnazjalistów z dużych miast (61%), najwyższy – w miastach od 20 do 100 tys. mieszkańców. Niemniej jednak wydaje się to imponujące. Niestety, w zestawieniu z niskim poziomem wiedzy uczniów na temat organizacji ekologicznych rodzi się pytanie, kto organizował te akcje i jak były przekazywane informacje o ich organizatorach. Niejasny wydaje się również sposób organizowania tych akcji w kontekście wyniku dotyczącego zaangażowania uczniów w akcje w roli wolontariusza – jedynie 10% gimnazjalistów angażowało się w działanie organizacji ekologicznej w tym charakterze. Może to wskazywać na stosowanie w czasie takich akcji proekologicznych metod podawczych, na traktowaniu uczniów bardziej jako biernych odbiorców działań, a nie równoprawnych podmiotów, które podejmują decyzje i są za nie odpowiedzialne, „wiedzą, co czynią". Niestety, akcje podejmowane z inicjatywy nauczycieli czy dyrekcji szkoły, bez emocjonalnego zaangażowania uczniów nie przynoszą z reguły spodziewanych rezultatów w formie wzrostu świadomości i wiedzy tych ostatnich. To bardzo ważna wskazówka dla organizacji zajmujących się ochroną środowiska, by podstawą tzw. akcji proekologicznych w większym stopniu było partnerstwo z ich uczestnikami.

Wydaje się, że głębsze wyjaśnienie tego zjawiska byłoby możliwe po zbadaniu, jak przedstawia się świadomość ekologiczna młodzieży uczestniczącej w niewielkich projektach, realizowanych w środowisku lokalnym, blisko miejsca zamieszkania uczniów i szkoły. Takie projekty, przy odpowiednim podejściu nauczyciela prowadzącego do uczniów, tworzą zapewne większe szanse na głębokie emocjonalne zaangażowanie młodzieży i traktowanie jej jako partnera w działaniu.

Indywidualne działania na rzecz ochrony środowiska

45% uczniów gimnazjum nie podjęło – w swojej ocenie – żadnych działań na rzecz ochrony środowiska. Ci, którzy podjęli takie działania realizowali je poprzez: segregację śmieci/odpadów (24%) oraz udział w sprzątaniu świata (18%) – choć nie jest to przecież indywidualne, tylko zbiorowe działanie na rzecz ochrony środowiska. Ponadto wymieniano oszczędzanie energii elektrycznej (jedynie 4%), używanie toreb wielokrotnego użytku (2%), sadzenie drzew (2%). Podobnie jak w przypadku korzystania z artykułów, książek i innych źródeł informacji, przewagę uzyskały w tej dziedzinie dziewczęta – 64% podjęło osobiście w ciągu ostatniego roku działania na rzecz ochrony środowiska. Wśród chłopców odsetek ten był niższy i wyniósł 48%.

Znów najbardziej aktywni w tej dziedzinie okazali się pierwszoklasiści – 64% podejmowało takie działania w ciągu ostatniego roku. O ponad 10% mniej respondentów z klas drugich i trzecich podjęło tego typu działania. Indywidualna aktywność na rzecz ochrony środowiska jest wyraźnie skorelowana z ocenami szkolnymi – uczniowie o najwyższych średnich wykazują największe zaangażowanie w taką działalność (66%).

Działania proekologiczne praktykowane w domach uczniów

Najczęściej stosowanymi działaniami proekologicznymi w domach uczniów są: używanie toreb wielokrotnego użytku (58)%, stosowanie żarówek energooszczędnych (52%), segregowanie odpadów (46%), wyłączanie nieużywanego sprzętu elektronicznego (44%), oszczędzanie wody i utylizacja baterii (po 38%).

Wyniki budzą pozytywne odczucia, świadczą bowiem o relatywnie wysokim poziomie świadomości ekologicznej rodzin gimnazjalistów. Mniej pozytywny wydaje się fakt, że są to działania, z którymi uczniowie się nie identyfikują – wystarczy porównać wynik dla żarówek energooszczędnych jako działania indywidualne, własne (4%) a stosowaniem ich w domach (52%).

Stosunek do zachowań uznawanych za szkodzące przyrodzie

W tej części badania wyniki są optymistyczne, bo też nie dotyczą one bezpośrednio działań, aktywności uczniów, ale przede wszystkim ich wiedzy. Wyniki pozostają w zgodzie z wynikami badania PISA, gdzie polscy gimnazjaliści wykazują się wysokim poziomem wiedzy teoretycznej, dobrze i wyczerpująco wyjaśniają zjawiska

i przebieg procesów, czyli są „wyuczeni". Gorzej przedstawia się umiejętność samodzielnej oceny sytuacji, zaklasyfikowania jej jako problemu badawczego[26].

95% gimnazjalistów wie, że zaśmiecanie lasu jest złe i są temu przeciwni. 54% badanych gimnazjalistów wie, że wypalanie traw wiąże się z niszczeniem roślin i zwierząt – żywych elementów ekosystemu – i jest temu przeciwna.

Symptomatyczny jest wysoki odsetek uczniów obojętnych, niemających zdania na temat noszenia naturalnych futer (39%), wypalania traw (35%), organizowania występów cyrkowych z udziałem zwierząt (42%). Może to wynikać z niewiedzy o niekorzystnych następstwach takich działań albo z braku zainteresowania tego typu problemami, mimo że tworzą one przecież świadomość ekologiczną i powinny być – sądząc ze stopnia zainteresowania respondentów tymi zagadnieniami – ważnym elementem ich świadomości.

Potrzeba poszerzania wiedzy i zaangażowania w działalność na rzecz przyrody/ochrony środowiska

Zastanawia samozadowolenie gimnazjalistów z posiadanej wiedzy na temat przyrody/ochrony środowiska – 69% pierwszoklasistów uważa, że ich wiedza jest wystarczająca. Wśród trzecioklasistów odsetek ten jest niższy, aczkolwiek nadal wysoki (56%). Spadek wiąże się zapewne z diagnozą deficytów wiedzy przed zbliżającym się egzaminem gimnazjalnym. W sumie 22% gimnazjalistów uważa swoją wiedzę za niewystarczającą. Jedynie co trzeci gimnazjalista czuje potrzebę większego niż dotychczas zaangażowania w działalność na rzecz przyrody/ochrony środowiska. Wydaje się, że wynik ten wskazuje na nieumiejętność dokonania właściwej, w miarę obiektywnej samooceny przez ucznia oraz że taka umiejętność – być może – nie jest kształtowana w szkole.

Wpływ obszaru chronionego w miejscu zamieszkania i jego wpływ na rozwój regionu

60% badanych gimnazjalistów wiąże obszar chroniony z rozwojem regionu i to jest wynik optymistyczny, choć nie wiąże się on z wysokim poziomem wiedzy na temat tych obszarów.

Powody, dla których warto chronić środowisko

Najczęściej wskazywane powody to troska o zdrowie własne i rodziny (56%) oraz ratowanie zwierząt i roślin przed wyginięciem (55%). Troskę o przyszłe pokolenia wskazało jedynie 31% badanych uczniów.

[26] *Wyniki badania PISA 2009 w Polsce*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, 2011 oraz *Wyniki badania PISA 2006*, IFiS PAN, 2007.

Działalność szkoły na rzecz przyrody i ochrony środowiska w ocenie gimnazjalistów

Co drugi gimnazjalista (53%) dobrze ocenia działalność swojej szkoły na rzecz przyrody/ochrony środowiska i uważa, że szkoła podejmuje wiele takich działań. Jednocześnie 30% nie zgadza się z tą opinią. 49% badanych uważa, że w ich szkołach dużo mówi się na temat ochrony środowiska, ale jednocześnie 37% nie zgadza się z tą opinią. Najwyższe oceny uzyskały szkoły na wsiach i w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców. Wskazuje to być może na wyższy stopień integracji uczniów ze szkołą, bliższą relację, a przez to korzystniejszą ocenę. Podobnie uprawnione wnioskowanie może dotyczyć rzeczywiście większego zaangażowania szkół wiejskich w problemy ochrony środowiska, bliższe temu środowisku z oczywistych przyczyn. W tej dziedzinie, podobnie jak w kilku wcześniej przedstawianych, dominują dziewczęta – mają one zdecydowanie bardziej pozytywne zdanie o działalności szkoły (57%) niż chłopcy (42%).

Ochrona środowiska przyrodniczego w najbliższej okolicy

50% badanych uczniów zgadza się z twierdzeniem, że środowisko przyrodnicze w okolicy ich zamieszkania jest zagrożone przez działalność człowieka, 48% uważa, że jest ono chronione w niewystarczającym stopniu. 28% gimnazjalistów uznało, że środowisko przyrodnicze w ich okolicy jest niezagrożone przez człowieka, a 36% – że to środowisko jest wystarczająco chronione. Zauważalna jest tutaj korelacja wyników z miejscem zamieszkania – uczniowie z dużych miast w większym stopniu oceniają środowisko jako zagrożone działalnością człowieka. Trudno interpretować te wyniki, bo nieznane są pobudki takich a nie innych wyborów odpowiedzi – są to raczej subiektywne odczucia młodzieży, być może wsparte publikacjami prasowymi lub informacją publiczną.

Młodzież a Natura 2000

84% uczniów nie słyszało o obszarach Natura 2000. Nie ma takiego zapisu w treściach nowych podstaw programowych przedmiotów przyrodniczych dla gimnazjum, pojawia się on w klasie pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej dla przedmiotu biologia. Ale przecież w klasach trzecich realizowana jest SPP, łącznie z edukacyjną ścieżką ekologiczną. Wydaje się mało prawdopodobne, by przy tak dużym zaangażowaniu i udziale w konkursach i zajęciach pozalekcyjnych uczniowie nie zapoznali się z dyrektywami ptasią i siedliskową oraz z programem Natura 2000. Jest w tym punkcie pewien optymistyczny akcent – otóż znacznie więcej, bo 20% pierwszoklasistów wobec jedynie 14% trzecioklasistów, słyszało o obszarach Natura 2000. Przyczyną tej pozytywnej zmiany może być między innymi zapis w NPP dla IV etapu edukacyjnego (dla szkół ponadgimnazjalnych). Właściwe kojarzenie nazwy Natura 2000 istotnie częściej występuje u uczniów z ocenami powyżej 5,0. Może to wskazywać na źródło tej wiedzy: zajęcia pozalekcyjne, rozwijające talenty uczniowskie, i jest nawet potwierdzone kolejnym pytaniem ankietowym, w którym uczniowie wskazują jako główne źródło informacji na

temat obszarów Natura 2000 media (42%) oraz szkołę (również 42%). Spośród tych uczniów, którzy słyszeli o Naturze 2000 jedynie 39% poprawnie skojarzyła tę nazwę z obszarami chronionymi z powodu rzadkiego, cennego typu siedliska lub gatunków ptaków podlegających ochronie. Poprawne skojarzenia z nazwą Natura 2000 były skorelowane z miejscem zamieszkania ucznia – najwyższe wyniki uzyskali gimnazjaliści ze wsi oraz średnich miast (od 20 do 100 tys. mieszkańców), najniższe – z dużych miast (powyżej 500 tys. mieszkańców).

Zagrożenia środowiska przyrodniczego na świecie

Za największe zagrożenia dla środowiska przyrodniczego gimnazjaliści uznali „dziurę ozonową" (36%), wycinanie lasów równikowych (35%) oraz globalne ocieplenie (33%). Podobne wyniki uzyskano w badaniach dorosłych Polaków. Są to odpowiedzi standardowe, oparte zapewne na wiadomościach pochodzących z podręczników czy mediów, niezweryfikowane nowymi doniesieniami naukowymi[27].

Wnioski

1. Wyniki ukazują znaczącą rolę szkoły w kształtowaniu świadomości ekologicznej młodych Polaków. Szkoła nie jest jednak jedynym czynnikiem wpływającym na tę świadomość – dużą rolę odgrywa telewizja, czyli medium promujące bierny odbiór informacji, pozbawione możliwości kształtowania i pogłębiania umiejętności myślenia naukowego, tak istotnej w naukach przyrodniczych.
2. Wpływ szkoły na świadomość ekologiczną uczniów realizowany jest głównie na zajęciach pozalekcyjnych i w czasie różnego rodzaju akcji, działań proekologicznych. Treści NPP przedmiotów przyrodniczych – biologii, chemii, fizyki, geografii – zawierają sporo elementów związanych z zagrożeniami i ochroną środowiska, ale zlokalizowane są one w części podstawy zazwyczaj realizowanej w trzeciej klasie gimnazjum, kiedy uczniowie i nauczyciele skupieni są bardziej niż zwykle na przygotowaniach do egzaminu gimnazjalnego. W obecnych trzecich klasach realizowana jest jednak jeszcze stara podstawa programowa.
3. Niektóre z wyników badania wykazują oderwanie rzeczywistości szkolnej i nauki szkolnej od świata codziennego gimnazjalistów, od ich zainteresowań osobistych związanych z otaczającym ich środowiskiem i działaniami na rzecz jego ochrony. Gimnazjaliści nie identyfikują się z działaniami, w których uczestniczą na terenie szkoły, są w nich raczej uczestnikami, a nie ich współtwórcami czy współorganizatorami.
4. Świadomość ekologiczna gimnazjalistów opiera się głównie na wiedzy, a nie wynika z podejmowania konkretnych działań. Wydaje się to zbieżne z wynikami

[27] Obecnie nie mówi się już o dziurze ozonowej (ozone hole) a o stopniowym ubożeniu warstwy ozonowej (ozone depletion) – w obecnym badaniu dla porównania z wynikami wcześniejszych badań InE zachowano jednak dawniej używane określenie.

badania PISA, które od 2003 r. wykazują wysoki poziom wiedzy teoretycznej polskich uczniów, przy deficycie umiejętności posługiwania się niezbędną w naukach przyrodniczych metodą naukową, przydatną także w działaniach ekologicznych, które z reguły wymagają precyzyjnego planowania i są celowe.

5. Różnice między wynikami pierwszo- i trzecioklasistów w wielu punktach ankiety potwierdzają, że szkoła i nauczyciele uczą „pod egzamin". Nie jest to zarzut, bo przecież zarówno dla szkoły, jak i dla ucznia wynik tego egzaminu jest niezwykle istotny. Dobrze byłoby jednak, by to kształcenie, powtarzanie i utrwalanie wiedzy do egzaminu nie hamowało ogólnego rozwoju intelektualnego uczniów, by nadal mogli oni uczestniczyć w konkursach nie po to, by zdobyć dodatkowe punkty w procesie rekrutacji lub być zwolnionymi z części egzaminu, tylko dlatego, że interesują się określoną dziedziną wiedzy.
6. Wydaje się, że wyniki badań mogą posłużyć także realizującym działalność edukacyjną organizacjom pozarządowym do zastanowienia się nad zmianą stylu pracy. Zajęcia w ramach tej działalności powinny może w większym niż dotychczas stopniu angażować młodzież w rzeczywiste działania na rzecz ochrony środowiska czy rozwijać wolontariat ekologiczny, a w mniejszym – skupiać się na teoretycznym przekazie wiedzy. W trakcie takich zajęć uczniowie będą mieli szansę być nie tylko odbiorcami, ale też współtwórcami informacji czy działań.
7. Gimnazjaliści mają trudności z samooceną; ich samoocena jest zawyżona. Potwierdzają to także wyniki badania PISA z 2006 r. Można wysnuć wniosek, że szkoła oraz rodzice i dom, nie kształtują w wystarczającym stopniu umiejętności samooceny, kluczowej przy podejmowaniu decyzji o dalszym kształceniu czy wyborze pracy.
8. Zbyt mało rozmawia się w szkole z gimnazjalistami na temat problemów ochrony środowiska. Może to być związane z częściej stosowanymi przez nauczycieli podawczymi metodami pracy (pogadanka, wykład), a rzadziej z takimi, jak dyskusja czy seminarium. Również dom nie pomaga rozważyć tych problemów ani ich przedyskutować, choć – jak wynika z badania – w wielu domach gimnazjalistów podejmuje się działania na rzecz ochrony środowiska.

Katarzyna Rogala[28]

KOMENTARZ DO WYNIKÓW BADANIA

W małych miastach i wsiach aktywność proekologiczna szkół jest znacznie wyższa (ponad 30%) niż w dużych ośrodkach miejskich

Szkoła odgrywa niezwykle istotną rolę w kształtowaniu społeczeństwa wrażliwego na piękno przyrody i dbającego o środowisko przyrodnicze. W procesie nauczania uczniowie poszerzają wiedzę o otaczającym świecie, poznają przyczyny i skutki zanieczyszczenia środowiska, dowiadują się o zagrożeniach globalnych związanych z intensywnie rozwijającą się gospodarką światową, poznają sposoby ochrony przyrody, a także uświadamiają sobie, w jaki sposób oni sami mogą wpływać na zahamowanie degradacji środowiska.

W celu poznania opinii uczniów na temat ochrony środowiska i kwestii funkcjonowania w Polsce Europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 przeprowadzono ankietę „Młodzież a Natura 2000" wśród 521 gimnazjalistów z 30 wybranych szkół z całej Polski. Wyniki tego badania pokazują nam – nauczycielom – jak zaangażowana w ochronę przyrody jest młodzież. Analiza wyników może być pomocna w doborze właściwych działań, które zaowocują poprawą obecnej sytuacji.

Gimnazjaliści uznali, że głównymi **źródłami informacji na temat przyrody** są dla nich: telewizja (86%), internet (55%), lekcje w szkole (44%) i bezpośrednie obserwacje przyrody podczas spacerów i wycieczek. Uczniowie klas pierwszych częściej niż starsi poszerzają swoją wiedzę, oglądając filmy przyrodnicze. Z praktyki szkolnej wynika, że z powodu ograniczeń czasowych nauczyciele rzadko wykorzystują filmy w edukacji. Częściej pokazują krótkie animacje obrazujące zjawisko, ale nie pobudzające wyobraźni młodych ludzi tak bardzo, jak film. Wciąż jest wiele szkół, w których nie wykorzystuje się tych najlepiej przyjmowanych przez uczniów źródeł wiedzy.

Obserwacje terenowe cieszą się mniejszą popularnością wśród młodzieży niż audycje telewizyjne o tematyce przyrodniczej (o ok. 10%). Dziewczęta częściej od chłopców uczestniczą w wycieczkach czy spacerach. Podczas lekcji rzadko odbywają się zajęcia terenowe z powodu trudności w zorganizowaniu wyjścia bardzo licznej klasy. Sytuacja powinna się poprawić, ponieważ nowa podstawa programowa nakłada na nauczycieli obowiązek przeprowadzenia zajęć w terenie.

[28] Nauczyciel mianowany geografii z 14-letnim stażem. Pracuje w Społecznym Gimnazjum nr 5 i Społecznej Szkole Podstawowej nr 30 przy ul. Astronautów 11 w Warszawie.

Bardzo niepokojąco przedstawia się **korzystanie przez uczniów z literatury** (czasopism, książek) i **stron internetowych o tematyce przyrodniczej** (około 40% uczniów nie korzysta z nich w celu poszerzenia wiedzy). Lepiej prezentują się pod tym względem uczniowie rozpoczynający naukę w gimnazjum, którzy wykazują większą aktywność zarówno na lekcjach, jak i podczas wykonywania prac domowych. Niestety, gimnazjaliści niechętnie poszukują informacji o środowisku z własnej inicjatywy, dlatego warto ich motywować, proponując wykonanie prac dodatkowych, np. projektów wymagających wykorzystania odpowiednich materiałów. Stwarzanie takich sytuacji przez wielu nauczycieli może wpłynąć na pobudzenie aktywności uczniów, poszerzyć ich wiedzę i rozbudzić ciekawość.

Badanie wykazało, że większość gimnazjalistów bierze **udział w ogólnopolskich akcjach ekologicznych,** np. Sprzątanie Świata, Dzień Ziemi (najczęściej pierwszoklasiści – 88%). W ostatnich latach takie działania zostały spopularyzowane i dzięki temu 2/3 gimnazjalistów aktywnie w nich uczestniczy. W dużych aglomeracjach widoczne jest najsłabsze zaangażowanie uczniów w akcje typu Sprzątanie świata (61%), ponieważ ich zorganizowanie jest trudniejsze niż w małych ośrodkach. Słabsze przygotowanie do akcji ekologicznych widać ponadto w regionach centralnym i południowo-zachodnim (odsetek uczniów biorących w nich udział jest o ok. 15punktów mniejszy niż w pozostałych dwóch regionach).

Udział w konkursach na temat przyrody i ochrony środowiska deklaruje co trzeci gimnazjalista (najrzadziej uczniowie klas drugich – tylko 20%). Wyróżniają się *in plus* uczniowie dużych aglomeracji, którzy znacznie częściej brali udział w tego typu działaniu. Być może jest to związane z szerszą ofertą docierającą do szkół i odpowiednim przeszkoleniem nauczycieli. Niestety, w konkursach uczestniczą głównie uczniowie najzdolniejsi, a przecież jest wiele konkursów, w których istotny jest nie poziom wiedzy, lecz zainteresowania, pasje (np. fotografowanie) i umiejętność obserwacji zjawisk przyrodniczych. Warto poszerzyć taką ofertę i upowszechnić już istniejące propozycje. Z ankiety wynika, że szczególnie dużo jest do zrobienia w Polsce południowej, gdzie jedynie co piąty uczeń wziął udział w tego typu aktywności.

W zajęciach dodatkowych o tematyce przyrodniczej uczestniczy około 30% młodzieży. Na ten wynik złożyło się wiele czynników, m.in.: ekonomicznych (brak funduszy na organizację dodatkowych zajęć), organizacyjnych (wielozmianowość w szkole, proponowanie zajęć w terminach niedostosowanych do planu poszczególnych klas), dydaktycznych (przeciążenie materiałem podstawowym). Warto pokonać te trudności i zadbać o upowszechnienie zajęć nadobowiązkowych, ponieważ przynoszą one wiele korzyści uczniom, nauczycielom i szkole. Młodzi ludzie nie tylko rozwijają zainteresowania i poszerzają wiedzę, ale i szlifują umiejętności przydatne podczas sprawdzianów, egzaminów i konkursów.

Obecna wiedza ponadprogramowa na tematy ekologiczne pozostawia wiele do życzenia. Z ankiety wynika, że gimnazjaliści w większości nie znają **organizacji ekologicznych** i tylko co trzeci ankietowany wymienił nazwy realnie istniejących organizacji (np. Greenpeace, Liga Ochrony Przyrody). Należy jednak zauważyć, że znaczna część gimnazjalistów **praktykuje w życiu codziennym wybrane działania**

proekologiczne. Największa część respondentów segreguje odpady (70%), oszczędza wodę (80%) i energię (80%). Tylko w województwach północnych mniejsza część uczniów segreguje odpady (różnica to około 20%) niż w pozostałych województwach. Gimnazjaliści wykazują duży krytycyzm wobec przejawów zanieczyszczania środowiska. Prawie wszyscy oceniają negatywnie wyrzucanie odpadów do lasu, a co drugi dostrzega zagrożenie w noszeniu naturalnych futer, wypalaniu traw itp. Znaczny wpływ na kształtowanie takich postaw wywierają media i szkoła. W pracy dydaktycznej i wychowawczej kształtowanie postaw proekologicznych powinno być priorytetowe. Dobrym sposobem przybliżenia zagadnienia jest włączenie młodzieży w obserwację niekorzystnych zmian w najbliższym otoczeniu i realizacja projektów ekologicznych. Od kreatywności nauczyciela zależy, w jakim stopniu uczniowie dostrzegą i zrozumieją niekorzystne zmiany w środowisku, a następnie aktywnie włączą się w jego ochronę.

Duża część gimnazjalistów (ponad 30%) odczuwa potrzebę większego **angażowania się w ochronę środowiska**. Bardziej zainteresowane są dziewczęta, natomiast wielu chłopców (22%) kwestie te w ogóle nie interesują. Zastanawiające jest, że im młodsi uczniowie, tym większa wrażliwość ekologiczna. Uczniowie klasy trzeciej rzadziej biorą udział w akcjach, ale są też bardziej obiektywni i dostrzegają duże braki w swojej wiedzy na temat przyrody. Najwięcej uczniów odczuwa potrzebę większego angażowania się w ochronę przyrody w województwach północnej Polski (odsetek o ponad 15% wyższy niż w województwach południowo-zachodnich), w których odnotowano jednocześnie najwyższy wskaźnik zaangażowania uczniów w akcje i konkursy ekologiczne. Nasuwa się stąd wniosek, że pobudzanie aktywności młodzieży rozwija ciekawość i przyczynia się do zwiększenia zainteresowania tematem.

Tylko połowa gimnazjalistów, jak wynika z ankiety, dostrzega **wkład szkół w organizację akcji na rzecz ochrony przyrody i edukację ekologiczną uczniów.** Najbardziej krytyczne oceny wystawili swoim szkołom uczniowie z województw północnych, co być może wynika z większej świadomości młodzieży, która oczekuje od szkoły jeszcze większego wkładu pracy na rzecz środowiska. Interesujące jest porównanie zaangażowania szkół w miejscowościach o różnej wielkości. Badanie wykazało, że w małych miastach i wsiach aktywność proekologiczna szkół jest znacznie wyższa (ponad 30%) niż w dużych ośrodkach miejskich. Okazuje się, że właśnie w dużych miastach jednostki oświatowe mają najwięcej do zrobienia, gdyż młodzież jest zbyt mało włączana w szeroko zakrojone akcje na rzecz przyrody.

Gimnazjaliści znają **zagrożenia cywilizacyjne** współczesnego świata, ale często nie rozróżniają przyczyn od skutków globalnych zmian w środowisku. Wyjaśnianiu tych złożonych zagadnień poświęca się obecnie mniej czasu niż jeszcze kilka lat temu. Obecnie, zgodnie z nową podstawą programową, zagrożenia globalne są tematem wybranych przedmiotów przyrodniczych. Młodzi ludzie, podobnie jak dorośli, pragną **chronić środowisko** w trosce o zdrowie swoje i rodziny, a także z myślą o zagrożonych gatunkach roślin i zwierząt i o przyszłych pokoleniach. Należy im pomóc w realizacji tych celów, ukazując właściwe sposoby ochrony przyrody i rozwiązania proekologiczne.

W odniesieniu do **najbliższego otoczenia** uczniowie wykazują zainteresowanie zachodzącymi w nim zmianami. Wielu uważa, że środowisko wokół nich jest zagrożone i potrzebne jest podejmowanie działań je chroniących. Najbardziej świadomi niebezpieczeństw wynikających z działalności człowieka są uczniowie wielkich miast (ponad 60% ankietowanych, w małych ośrodkach 45%). Młodzież w większości dostrzega pozytywny wpływ obszarów chronionych na rozwój regionu.

Wiedza na temat sieci ekologicznej Natura 2000 jest znikoma; przeszło 80% ankietowanych przyznało, że nigdy nie słyszało o takich obszarach. W większości nie potrafią wyjaśnić, czym jest Natura 2000 i wskazać jakiegoś obszaru o takim charakterze. Wyraźnie widać, jak mało poznane przez uczniów, a także nauczycieli, są te nowe obszary przyrody chronionej. Należy jednak wspomnieć, że obecnie już na poziomie szkoły podstawowej uczniowie poznają formy ochrony środowiska (w tym obszary Natura 2000). Tę wiedzę ze szkoły podstawowej zaprezentowali najmłodsi gimnazjaliści, którzy znacznie częściej potwierdzili znajomość nazwy. Starsi gimnazjaliści prawdopodobnie nie zetknęli się z informacjami o obszarach Natura 2000 ani na poprzednim, ani na obecnym etapie kształcenia. Według nowej podstawy programowej z geografii, uczniowie gimnazjum szerzej poznają formy ochrony środowiska dopiero pod koniec drugiej albo trzeciej klasy (w zależności od układu w programie – podczas omawiania geografii Polski). W niektórych nowych podręcznikach do geografii (dopuszczonych przez MEN) nie ma nawet wzmianki o obszarach Natura 2000. W takiej sytuacji to od nauczyciela zależy, czy przy okazji innych działań upowszechni tę wiedzę. Bardzo dobrym sposobem jest przeprowadzanie w szkole konkursów i projektów. Przekonały mnie o tym przykłady działań w mojej szkole, np.: cykl spotkań promujących obszary Natura 2000 poprowadzony przez grupę uczniów, projekty prezentowane na Festiwalu Nauki, gry dydaktyczne o obszarach chronionych przygotowywane przez najstarszych gimnazjalistów dla uczniów szkoły podstawowej. Zadanie propagowania wiedzy o obszarach chronionych spoczywa nie tylko na szkole, ale w ogromnym stopniu na mediach, ponieważ to właśnie z nich, jak wykazała ankieta, młodzież czerpie najwięcej informacji.

Analiza wyników ankiety prowadzi do wniosku, że gimnazjaliści nie wykazują zadowalającego poziomu wiedzy na temat ochrony przyrody i w zbyt małym stopniu angażują się w działania proekologiczne. Sytuację mogą poprawić działania szkoły i innych instytucji. Do najważniejszych spośród tych działań należą:

- stworzenie w szkole warunków do prowadzenia zajęć dodatkowych o tematyce przyrodniczej;
- zachęcenie uczniów do poznawania najbliższej okolicy podczas zajęć terenowych i wycieczek;
- wzbogacenie oferty prac dodatkowych realizowanych na podstawie obserwacji i literatury;
- proponowanie różnorodnych konkursów (sprawdzających nie tylko wiedzę);
- zwiększenie udziału szkół w akcjach ekologicznych (głównie w dużych miastach);
- angażowanie uczniów do realizacji projektów ekologicznych;
- upowszechnienie wiedzy na temat obszarów Natura 2000.

Marian Rutkowski[29]

KOMENTARZ DO WYNIKÓW BADANIA

W większości szkół edukacja ekologiczna jest marginalizowana

Analizując wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w gimnazjach, znajduję wiele analogii do własnych doświadczeń w pracy z młodzieżą.

Szkoła, w której pracuję to niewielkie gimnazjum wiejskie, położone w gminie, w której znajduje się obszar krajobrazu chronionego. W naszej szkole od kilku lat prowadzimy dodatkowe zajęcia z edukacji ekologicznej w klasach pierwszych. Odbywają się one według mojego autorskiego programu pod hasłem *Żyjemy chroniąc*. Kładziemy w nim nacisk na promocję regionalnych zasobów przyrodniczo-kulturowych, zajmujemy się lokalnymi zagrożeniami dla środowiska naturalnego oraz możliwościami poprawy jego stanu.

W naszej miejscowości istnieje ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna, a gimnazjum – jako jedno z nielicznych – posiada własny lasek. Te walory sprawiają, że młodzież ma warunki do rozwijania swoich umiejętności i postaw proekologicznych.

Uważam, że w większości szkół edukacja ekologiczna jest marginalizowana. Brak warunków do jej prowadzenia, niewielkie zainteresowanie uczniów i samych nauczycieli sprowadza edukację ekologiczną do udziału w akcji sprzątania świata czy obchodów Dnia Ziemi, co zresztą znajduje odzwierciedlenie w wynikach ankiety.

Po analizie ankiet stwierdzam, że uczniowie bardzo rzadko biorą udział w zajęciach terenowych. Przyczyny są najczęściej prozaiczne. Brakuje atrakcyjnych miejsc w okolicy, często są one odległe od szkoły, co uniemożliwia skuteczne przeprowadzenie zajęć. Poza tym natłok wiedzy w programie nauczania biologii sprawia, że niewiele czasu pozostaje na zajęcia w terenie. Do tego dochodzi niechęć nauczycieli i ich obawa przed prowadzeniem takich zajęć: klasy często są liczne, a młodzież gimnazjalna sprawia wiele trudności wychowawczych, więc nauczyciele niechętnie sięgają po tego typu metody, ograniczając się do kilku akcji proekologicznych.

Uczniowie niechętnie biorą udział w zajęciach pozalekcyjnych, nie angażują się w prace kół przyrodniczych. W wielu szkołach jest to wręcz niemożliwe, ponieważ

[29] Nauczyciel dyplomowany biologii z 26-letnim stażem, obecnie w Publicznym Gimnazjum w Zbójnie. Autor programu edukacji ekologicznej w gimnazjum pn. *Żyjemy chroniąc* i współautor ścieżki przyrodniczo-dydaktycznej w Zbójnie. Członek Stowarzyszenia Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych oraz LOP i OTOP. Laureat konkursów ogólnopolskich i wojewódzkich dla nauczycieli edukacji ekologicznej.

uczniowie dojeżdżają do szkół z odległych miejscowości. Tak jest również w mojej szkole, gdzie zajęcia muszą kończyć się o godz. 14.30. Nie ma więc czasu na rozwijanie zainteresowań młodzieży, a po południu ani w sobotę nikt na zajęcia dodatkowe nie przyjdzie. Podobnie jest w czasie ferii. Niewielkie zainteresowanie edukacją ekologiczną to również wynik niskiego poziomu wiedzy ogólnej gimnazjalistów. Średnia naszych wychowanków często nie przekracza oceny dostatecznej. Efekty widać też na egzaminie końcowym. Tutaj często zadaję sobie pytanie o sens reformy przeprowadzonej przed kilku laty. Trzy lata gimnazjum nie pozwalają na dobre poznanie wychowanków, a co tu mówić o rozwijaniu zainteresowań! Poza tym młodzież jest naprawdę w trudnym wieku i to wszystko sprawia, że obraz naszego szkolnictwa często maluje się w czarnych barwach. Realizując nasz program edukacji ekologicznej, zakładamy, że młodzież jest wyposażona w pewną świadomość ekologiczną, pewne postawy oraz pewien zakres wiedzy. Na poziomie gimnazjum czas już na rozwijanie umiejętności i działanie, ale nie tylko jednorazowe (w postaci akcji sprzątania świata).

Zaobserwowałem również, że znikoma jest znajomość organizacji ekologicznych. Uczniowie należą najczęściej do szkolnych kół LOP, rzadko jednak angażują się w ich prace. Jako członek zarządu okręgowego LOP od kilku lat obserwuję całkowity marazm wśród młodzieży i ich opiekunów. Są takie okresy, kiedy nauczyciele podejmują działania proekologiczne w związku z pozyskiwaniem kolejnych stopni awansu. Podobnie jest z udziałem uczniów w konkursach ekologicznych. Natłok tego typu zdarzeń, ambicje dyrekcji szkół i nauczycieli sprawiają, że – szczególnie w małych szkołach – ci sami uczniowie biorą udział w wielu konkursach. Wielość prowadzi do bylejakości, często kończy się zaznaczeniem udziału. Czasami do konkursów zgłaszają się również słabsi uczniowie, ale tylko po to, by zdobyć punkty do oceny z zachowania. Większość ankietowanych (co obserwuję również w naszym środowisku) nie podejmuje samodzielnie żadnych działań proekologicznych. Nie mają takich nawyków, nie podejmują takich działań również rodzice uczniów. Bardzo dobrze, że szkoły włączają się w działania mające na celu ochronę środowiska przyrodniczego i edukację środowiskową. Ważne jest jednak, by nie były to jednorazowe przedsięwzięcia, ale planowe działania. Na naszym podwórku mamy przykład udanego projektu pod hasłem *Tu będzie las*. W naszej gminie lasy zajmują zaledwie 2% powierzchni. Podjęliśmy próbę poprawy tego stanu. Pierwsze efekty już są widoczne – przybyło kilkanaście hektarów lasu posadzonego na nieużytkach rolnych. Wydatnie pomaga nam w tym lokalne nadleśnictwo, a nasza szkoła dała przykład, zakładając swój niewielki teren leśny, o który dbają sami uczniowie.

Większość wiedzy proekologicznej uczniów pochodzi z oglądania filmów i programów telewizyjnych, z internetu oraz ze szkoły. Dzięki zajęciom w szkole uczniowie dowiadują się, jak oszczędzać wodę i energię elektryczną oraz tego, że nie należy wypalać traw czy spalać odpadów w piecach, przekonują się o konieczności ochrony zwierząt i roślin. Problem tylko w tym, czy zastosują to w praktyce. Nie zawsze jest to możliwe w danej społeczności lokalnej. Mówienie o segregacji odpadów zdaje się być żartem, kiedy odpady z pojemników wędrują na jedną przyczepę i są wywożone na składowisko. Często to my dorośli sprawiamy, że

młodzież nie widzi sensu niektórych działań i ich w ogóle nie podejmuje. Ważne jest to, by takie nawyki można było wyrabiać w praktyce, a nie tylko w teorii.

Uczniowie rzadko sięgają po czasopisma przyrodnicze, których zresztą brakuje w większości szkół. To, że nie ma ich w domach, to nic dziwnego. Większość nie czyta w ogóle prasy, nie mówiąc już o książkach. Znikoma jest w związku z tym wiedza na temat form ochrony przyrody, uczniowie nie mają wiedzy na temat takich form we własnym otoczeniu. Uczniowie naszego gimnazjum często dopiero na tym poziomie dowiadują się, że mieszkają na obszarze chronionym, który istnieje już od 26 lat. Pojęcie „Natura 2000" większości ankietowanym jest obce. I choć uczniowie ze szkół wiejskich są bliżej natury, to nie zawsze przekłada się to na ich wiedzę i umiejętności ekologiczne. Zmiany, jakie zaszły w systemie oświaty po 2008 r., doprowadziły do likwidacji międzyprzedmiotowej ścieżki ekologicznej. Nastawienie na przekazywanie wychowankom informacji prowadzi do tego, że niewiele to ma wspólnego z właściwą edukacją ekologiczną, kształtowaniem pozytywnych postaw wobec przyrody. Uczeń wie, ale nie potrafi swej wiedzy zastosować w praktyce, a teoria jest często oderwana od prozy naszego życia. Odejście od multidyscyplinarnego nauczania i wychowania ekologicznego było moim zdaniem błędem.

Realizacja ścieżki ekologicznej skłaniała nauczycieli różnych przedmiotów do zmagania się z tymi zagadnieniami. Wspólnie można zrobić więcej. Teraz zostało to właściwie scedowane na nauczycieli przyrody i biologii. W naszym społeczeństwie w dalszym ciągu istnieje pewien opór w stosunku do zasad życia zgodnych z poszanowaniem praw wszystkich istot. Naśmiewanie się z ekologów i ich działań sprawia, że ciężko jest przebić się z tymi zasadami do świadomości młodego człowieka. To wszystko sprawia, że jesteśmy społeczeństwem stawiającym się ponad wszystko, żyjemy w oderwaniu od otaczającego nas świata. Dlatego przed nauczycielami stoi ogromne zadanie: muszą wychować młodych w duchu poszanowania natury tak, aby nie ulegali oni złudnemu mniemaniu, że są *Panami Ziemi*, a wszystkie inne istoty żyją po to, aby im służyć.

Niestety, w realizacji tak pojętego wychowania ekologicznego nie można zbytnio liczyć na pomoc innych; mam tu na myśli zwłaszcza rodziców. Ich świadomość jest z reguły mniejsza niż dorastającej młodzieży. Trzeba zmiany mentalności pokolenia, aby ta sytuacja zmieniła się na lepsze. Traktowanie przyrody przedmiotowo, brak interdyscyplinarnego, holistycznego podejścia może kosztować nas wiele. Tylko wspólne działanie całej szkoły pozwoli wychować przyszłych obywateli naszego kraju w duchu zrównoważonego rozwoju. Istotna jest również pomoc ze strony organizacji proekologicznych, które coraz chętniej współdziałają z placówkami oświatowymi.

Analiza wyników badań prowadzi do następujących wniosków i spostrzeżeń:

- Do wychowania ekologicznego młodzieży należy podejść w sposób zintegrowany, nie ograniczając się tylko do angażowania w ten proces nauczycieli przedmiotów przyrodniczych. Edukacją ekologiczną należy zarazić wszystkich pedagogów, od najniższego szczebla edukacyjnego, bo tylko wspólna praca da pożądane efekty.

- Zależność człowieka i środowiska przyrodniczego powinna znaleźć odzwierciedlenie w programie wychowawczym szkoły. Na tej zasadzie funkcjonuje nasza placówka: wspólnie ustaliliśmy priorytety wychowawcze dla młodzieży. Uczniowie mają wpływ na własne oceny z zachowania poprzez podejmowanie inicjatyw przyjaznych środowisku. Zdobywają punkty za prace społeczne na rzecz otaczającej przyrody, za zbiórkę surowców wtórnych itp.

Od bieżącego roku szkolnego uczniowie gimnazjum zobowiązani są do realizacji projektów edukacyjnych i ich prezentacji w środowisku szkolnym i lokalnym. Zachęcam do podejmowania projektów dotyczących środowiska przyrodniczego najbliższej okolicy, np. gospodarki odpadami. Prezentacja takich projektów w społeczności lokalnej odbije się zapewne pozytywnym echem, podniesie też rangę uczniowskich dokonań.

W wielu szkołach, podobnie jak w naszej, podejmuje się akcje zbiórki makulatury, baterii, zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego. Ważna jest systematyczność tych przedsięwzięć oraz angażowanie społeczności lokalnych i samorządów, aby nie były to akcje jednorazowe, by wynikały z nich konkretne efekty dla środowiska przyrodniczego.

Badania wskazały też, że młodzież nie korzysta z czasopism przyrodniczych, zajęć pozalekcyjnych czy wycieczek edukacyjnych. Tego problemu nie da się rozwiązać tylko na poziomie szkoły. Brak funduszy i ogólna bieda środowisk wiejskich ogranicza możliwości w tym zakresie. Trzeba więc podejmować próby pozyskiwania sponsorów, ale i oni są coraz mniej osiągalni. W większym stopniu wykorzystujmy internet, do którego szkoły mają już coraz lepszy dostęp. Warunki do prowadzenia edukacji ekologicznej w mojej szkole są bardzo dobre. Uzyskanie pozytywnych efektów ogranicza jednak niski poziom intelektualny młodzieży, brak ich kreatywności oraz ogólna niechęć do pogłębiania wiedzy i umiejętności. Może to naprawić tylko żmudna praca, często od podstaw. Tylko czy starczy nam na to czasu? Bowiem zgodnie ze starym porzekadłem ludowym *Bóg wybacza zawsze, człowiek czasami, a przyroda nigdy*.